

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

ГОДИНА XXI, Брой 2, 2021

web: www.nssi.bg

Съдържание

Изпълнение на бюджета за 2020 г. на фондовете, администрирани от НОИ.....	3
През 2020 г. разходите за парични обезщетения за безработица се увеличиха с над 50 процента спрямо 2019 г.....	8
Към средата на 2021 г: Изплатените средства са над 1,3 милиарда лева, подкрепените работодатели – 13 000, съхранените работни места – 304 000.....	16
Броят на служебно преизчислените пенсии през 2021 г. надмина 290 000.....	20
Фискалните рискове, породени от застаряването на населението – България и Европейският съюз.....	25
Опитите да се издържа от обществените фондове са прозрачни за експертите на НОИ в Перник.....	30
Нова софтуерна разработка ще осигури значителни подобрения при обмена на информация през EESSI.....	33

Обзор

Изпълнение на бюджета за 2020 г. на фондовете, администрирани от НОИ

Законът за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) е основният финансов план на социалноосигурителната система, с който се изпълнява определената за годината държавна осигурителна политика. Той съдържа консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване и бюджетите на отделните социални фондове, съобразно спецификата на осигурителните рискове, съвкупността на осигурените лица и изискванията на единната бюджетна класификация.

Проектът на закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2020 г. беше разработен в изпълнение на Решение № 52 на Министерски съвет от 31 януари 2019 г. за бюджетната процедура за 2020 г., Указанията на министъра на финансите (БЮ № 1/08.02.2019 г.) за подготовката и представянето на бюджетните прогнози на първостепенните разпоредители с бюджет (ПРБ) за периода 2020-2022 г. и Указанията на министъра на финансите (БЮ № 3/30.08.2019 г.) за подготовката и представянето на проектобюджетите на ПРБ за 2020 г. и на актуализираните им бюджетни прогнози за 2021 и 2022 г.

Изпълнението на консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване (ДОО) за 2020 г. премина под знака на пандемията от COVID-19 и въведените ограничителни мерки, целящи да ограничат разпространението на вируса. Част от предприетите правителствени и законодателни мерки за запазване здравето на населението, подкрепата на работодателите да запазват работните места, защитата на домакинските доходи и насърчаване на потреблението бяха реализирани чрез бюджета на ДОО. В резултат на това държавното обществено осигуряване се превърна в един от най-важните държавни инструменти за овладяване на последствията от пандемията.

Рязкото влошаване на макроикономическите перспективи и външната и вътрешната среда, породено от кризата с пандемията от COVID-19 и очертаващата се невъзможност да бъдат постигнати заложените фискални цели с разчетите към Закона за държавния бюджет на Република България за 2020 г. доведоха до необходимостта от промяна в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2020 г. Извършената промяна в приходната част на ЗБДОО за 2020 г. (ДВ., бр. 34 от 09.04.2020 г.) е в съответствие с очакваното развитие на пазара на труда и свързаната с това динамика в броя на осигурените лица и осигурителните доходи, като осигурителните приходи се намалиха с 430 000,0 хил. лв., а за обезпечаване на допълнителните средства за реализиране на мерки за заетост и защита на работните места в засегнатите от пандемията сектори (т.нар. мярка „60/40“) се предвидиха допълнителни разходи по бюджета на фонд „Безработица“ в размер на 1 000 000,0 хил. лв. Отчитайки прогнозираното по-ниско изпълнение на осигурителните приходи и осигурените допълнителни разходи се извърши и промяна на бюджетното взаимоотношение с държавния бюджет за покриване на недостига от средства по бюджета на ДОО за 2020 г., с

която то се увеличи с 1 430 000,0 хил. лв.

Останалите по-важни нормативни промени и правителствени мерки с отражение върху бюджета на ДОО за 2020 г. са следните:

- Изплащане на еднократни допълнителни суми в размер на 50 лв. към пенсиите на всички пенсионери за месеците от август до декември 2020 г.;

- Личните пенсии, свързани с трудова дейност на лицата, които имат придобит осигурителен стаж след 31.12.2018 г., но нямат подадено заявление съгласно Кодекса за социално осигуряване за преизчисляване на пенсията за трудова дейност, се преизчислиха служебно от 1 април 2020 г. с придобития от тях осигурителен стаж, положен след пенсионирането или след последното преизчисляване на пенсията;

- Съгласно новосъздадения параграф 3а от преходните и заключителните разпоредби на Наредбата за заплатите на служителите в държавната администрация (ДВ, бр. 78 от 04.09.2020 г.), считано от 01.08.2020 г. се определи еднократно нов размер на индивидуалните основни месечни заплати на всички или определени групи служители, работещи в приет от Министерския съвет списък от администрации и административни структури, сред които и НОИ, увеличен с не повече от 30 на сто от размера им към 31.07.2020 г.

Основни параметри на изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО и бюджетите на отделните фондове на ДОО за 2020 г.

I. Приходи

Заложените в актуализирания бюджет на ДОО за 2020 г. **приходи** са в размер на **7 713 159,0 хил. лв.**, а са постъпили **8 072 017,6 хил. лв.** или изпълнението на плана е 104,7 на сто. Общото преизпълнение на плана по приходите е с 358 858,6 хил. лв. (4,7 на сто). В сравнение с 2019 г. приходите са с 332 796,9 хил. лв. или с 4,3 на сто повече. Преизпълнението на приходите през 2020 г. се формира от постъпилите повече приходи от осигурителни вноски и преизпълнение на неданъчните приходи. Планираните приходи от осигурителни вноски са 7 624 656,1 хил. лв., а са постъпили 7 882 663,2 хил. лв. или преизпълнението е с 258 007,1 хил. лв. (3,4 на сто). По отношение на неданъчните приходи, в бюджета на държавното обществено осигуряване са планирани 89 542,9 хил. лв., а са постъпили 190 333,5 хил. лв., което е със 100 790,6 хил. лв. повече.

II. Разходи

Съгласно актуализирания бюджет на ДОО за 2020 г. **разходите** на консолидирания бюджет на ДОО са **13 448 290,4 хил. лв.**, а по отчет възлизат на **14 285 694,3 хил. лв.** Изпълнението на плана по разходите е 106,2 на сто, което е преразход спрямо актуализирания годишен разчет с 837 403,9 хил. лв. В сравнение с 2019 г., отчетените разходи нарастват с 2 629 208,3 хил. лв. или с 22,6 на сто.

Разходи за пенсии

В структурата на разходите най-съществен дял имат разходите за пенсии, които за 2020 г. са 11 138 451,4 хил. лв. Отчетените разходи за пенсии са с 560 783,8 хил. лв. или 5,3 на сто повече от планираните и с 1 277 293,5 хил. лв. (13,0 на сто) повече от отчетените през 2019 г. Без изплатените еднократни допълнителни суми към пенсиите, които за 2020 г. са в размер на 583 270,3 хил. лв., отчетеният разход за пенсии е с 22 486,5 хил. лв. или 0,2 на сто по-нисък от плана.

В периода от 2014 г. до 2019 г. относителният дял на разходите за пенсии от БВП намалява с 1,5 процентни пункта (п.п.) от 9,7% до 8,2%. За 2020 г. техният относителен дял от БВП нарасна до 9,4 на сто.

Броят на пенсионерите към 31 декември 2020 г. е 2 112 916, като спрямо 31 декември 2019 г. той е намалял с 22 920 (1,1 на сто).

Броят на изплащаните пенсии към 31 декември 2020 г. е 2 127 775, което е намаление с 23 990 (1,1 на сто) спрямо броя на пенсиите към 31 декември 2019 г. Причината за това намаление е отчетеният спад в броя на пенсионерите, който е резултат както на по-стриктните условия за достъп до пенсия, така и на неблагоприятните демографски процеси през втората половина на 2020 г.

Средният месечен размер на пенсията на един пенсионер за 2020 г. е 437,17 лв. Номиналното нарастване на средния месечен размер на пенсиите е 14,1 на сто, а реалното нарастване - 12,8 на сто, при средногодишен хармонизиран индекс на потребителските цени от 1,2 на сто¹ за 2020 г. Отчетеният среден размер на пенсията без изплатените еднократни допълнителни суми за 2020 г. е 414,61 лв.

През 2020 г. брутният и нетният коефициент на заместване на дохода са съответно 40,9 на сто и 52,7 на сто.

¹НСИ, Средногодишни ХИПЦ, предходните 12 месеца = 100, достъпно на: http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/HICP_2.5.xls;

Разходи за социални помощи и обезщетения

Заложените в актуализирания бюджет на ДОО за 2020 г. разходи за социални помощи и обезщетения са в размер на 2 739 340,4 хил. лв., в т.ч. и предвидените допълнителни разходи по бюджета на фонд „Безработица“ в размер на 1 000 000,0 хил. лв. за реализиране на мерки за заетост и защита на работните места в засегнатите от пандемията на COVID-19 сектори.

Отчетените разходи за социални помощи и обезщетения през 2020 г. са 2 015 197,7 хил. лв., като разпределението им по отделните видове парични обезщетения и помощи е следното:

Временна неработоспособност и трудоустрояване

Изплатените през 2020 г. средства за парични обезщетения за временна неработоспособност поради общо заболяване, гледане на болен член от семейството и карантина, и нетрудови злополуки са в размер на 671 985,2 хил. лв., като е налице преразход спрямо плана от 39 207,8 хил. лв. (6,2 на сто). Нарастването на разходите за изплатените парични обезщетения от посочената група през 2020 г. се обяснява с по-големия брой изплатени работни дни спрямо планираните, основно поради по-големия брой изплатени дни по болнични листове, свързани с COVID-19. Броят на изплатените обезщетения към края на 2020 г. е 3 189 000, с 29 145 (0,9 на сто) по-малко в сравнение с 2019 г.

За 2020 г. изплатените средства за временна неработоспособност поради трудова злополука и професионална болест са 8 637,2 хил. лв., което е икономия спрямо плана от 4 115,2 хил. лв. (32,3 на сто), изплатени са 223,3 хил. работни дни (с 22,4 на сто по-малко от планираните) при среднодневно обезщетение от 38,68 лв., което е с 12,8 на сто по-ниско от планираното.

Майчинство

През 2020 г. са изплатени парични обезщетения за бременност и раждане в размер на 492 614,8 хил. лв., което е преразход спрямо плана от 50 272,6 хил. лв. (11,4 на сто), изплатени са 15 172,0 хил. работни дни (с 9,2 на сто повече от планираните) при среднодневно обезщетение от 32,47 лв., което е с 2,0 на сто по-високо от планираното.

За обезщетения за отглеждане на дете до двегодишна възраст са изплатени 166 430,1 хил. лв., което е икономия спрямо плана с 21 250,7 хил. лв. (11,3 на сто), изплатени са 9 741,0 хил. работни дни (с 6,0 на сто по-малко от планираните) при среднодневно обезщетение от 17,09 лв., което е с 5,6 на сто по-ниско от планираното.

През 2020 г. са изплатени 4 217 броя обезщетения за осиновяване на дете до петгодишна възраст в размер на 3 355,1 хил. лв.

Отчетеният по-висок разход при паричните обезщетения за майчинство спрямо планирания се дължи на две причини. От една страна, на по-високият среднодневен размер на паричното обезщетение, което има връзка с нарастването на доходите на осигурените лица. От друга страна, преразходът се дължи на по-високия брой на изплатените работни дни в сравнение с планирания, което частично се дължи и на факта, че през месец декември 2020 г. бяха изплатени паричните обезщетения за майчинство, дължими за същия месец.

Безработица

През 2020 г. средствата, изплатени за парични обезщетения за безработица, са в размер на 658 598,4 хил. лв., като е налице преразход от 220 307,1 хил. лв. или 50,3 на сто от предвидените средства за обезщетения за безработица. Изплатените обезщетения средно за годината са на 109 019 безработни лица (с 63,5 на сто повече от планираните) при средно обезщетение на лице 503,43 лв., което е с 8,1 на сто по-ниско от планираното.

Преразходът в разходите за парични обезщетения за безработица е пряка последица от негативното въздействие на пандемията на COVID-19 върху пазара на труда, изразяващо се в освобождаване на работна сила и по-голям брой регистрирани в бюрата по труда и търсещи работа безработни лица.

Ограничен ефект върху нарастването на разходите за парични обезщетения за безработица имат и промените в Закона за бюджета на ДОО за 2020 г. (ДВ, бр. 84 от 2020 г.), в сила от 1 октомври 2020 г., довели до по-висок минимален дневен размер на обезщетението (увеличение от 9,00 лв. на 12,00 лв.) и удължаване срока на изплащане (от четири на седем месеца) на обезщетението, когато лицето е придобило право на обезщетение за безработица в период по-малък от три години от предходно упражняване на правото на обезщетение.

Парични помощи

Изплатените еднократни помощи при смърт през 2020 г. са размер на 2 401,0 хил. лв., което е икономия спрямо плана с 485,4 хил. лв. (16,8 на сто). Изплатени са помощи на 11 622 лица при среден размер на помощта от 206,59 лв.

За 2020 г. във връзка с провеждането на дейността по профилактика и рехабилитация на осигурените лица, бяха планирани средства за медицински услуги, нощувки и частична парична помощ за хранене, в размер на 20 103,1 хил. лв. По отчет са изразходвани 11 116,5 хил. лв., или с 8 986,6 хил. лв. по-малко (44,7 на сто).

Разходи във връзка с мерките за предотвратяване на разпространението на COVID-19 и лечението му, мерки за подкрепа на бизнеса и социални мерки.

С параграф 6 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г., и за преодоляване на последиците (Загл. Доп. - ДВ, бр. 44 от 2020 г., в сила от 14.05.2020 г.) бе постановено, че за времето на действие на този закон, но за срок не по-дълъг от три месеца, НОИ превежда 60 на сто от размера на осигурителния доход за месец януари 2020 г. и дължимите осигурителни вноски за сметка на осигурителя за лица, осигурени по чл. 4, ал. 1, т. 1 от Кодекса за социално осигуряване от осигурители, отговарящи на критерии, определени с акт на Министерския съвет. В изпълнение на тази разпоредба на 30 март 2020 г. Министерският съвет прие Постановление № 55, с което се регламентираха условията и редът за изплащане на компенсация на работодатели при преустановяване на работа на предприятието или на част от предприятието поради извънредното положение.

Периодът на действие на постановлението е от 13 март до 30 юни 2020 г., като финансовите средства, необходими за изплащането на компенсацията на работодателите за запазване на заетостта на техните работници и служители, бяха осигурени от фонд „Безработица“ на ДОО. В изпълнение на ангажиментите си по ПМС № 55 от 30 март 2020 г. за определяне на условията и реда за изплащане на компенсация на работодатели с цел запазване на заетостта на работниците и служителите при извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г. към 31.12.2020 г. НОИ е изплатил компенсация в общ размер на **186 064,4 хил. лв.** на 8 984 работодатели за 171 737 наети лица.

За продължаване на подкрепата от страна на държавата, на работодателите от засегнатите от кризата, породена от пандемията на COVID-19, сектори и икономически дейности и след периода на обявеното извънредното положение и извънредната епидемична обстановка в страната. Министерският съвет прие Постановление № 151 с което се определиха условията и редът за изплащане на средства за запазване на заетостта на работници и служители след периода на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г., и извънредната епидемична обстановка, обявена с Решение № 325 и удължена с Решение № 378 на Министерския съвет от 2020 г. Финансовият ресурс, необходим за продължаването на мерките за запазване на заетостта на работниците и служителите, се осигури от бюджета на фонд „Безработица“ на ДОО, съгласно параграф 6а от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за бюджета на ДОО за 2020 г. (ДВ, бр. 55 от 2020 г.).

В изпълнение на ангажиментите си по приетото на 3 юли 2020 г. ПМС № 151 (изм. и доп. с ПМС № 278 от 2020 г., доп. с ПМС № 400 от 2020 г., изм. с ПМС № 416 от 2020 г., и изм. и доп. с ПМС № 93 от 2021 г.) към 31.12.2020 г. НОИ е изплатил средства за запазване на заетостта в общ размер на **343 400,3 хил. лв.** на 4 927 работодатели за 144 017 наети лица. Във връзка с изменение и допълнение на горното постановление, с ПМС № 278 от 2020 г. са изплатени **119 219,6 хил. лв.** на 4 414 работодатели за 106 582 наети лица. С Постановление № 400 на Министерския съвет от 2020 г. бе регламентирано, че за изплащане на работодатели на компенсация и средства за запазване на заетостта на работници и служители по реда на ПМС № 55 от 2020 г. и ПМС № 151 от 2020 г., отнасящи се за периодите до края на 2020 г., за сметка на одобрените по бюджета на ДОО за 2020 г. средства в размер 1 000 000,0 хил. лв. за мерки, свързани със заетостта, може да се използва сметка за чужди средства на НОИ. Съгласно постановлението, преведените до 31.12.2020 г. по сметката за чужди средства суми се отразяват в изпълнението на съответните разходни показатели по бюджета на ДОО за 2020 г. Към 31.12.2020 г. по сметката за чужди средства са преведени 351 315,6 хил. лв. и по този начин **общият отчетен по бюджета на ДОО за 2020 г. разход за мерки, свързани със заетостта, възлиза на 1 000 000,0 хил. лв.**

Ведомствени разходи

Отчетените разходи за службите по социалното осигуряване за 2020 г. са в размер на 133 511,6 хил. лв. и представляват 0,93 на сто от общите разходи по консолидирания бюджет на ДОО. В тях са включени средствата за персонал (заплати, възнаграждения и осигурителни вноски), средства за издръжка на администрацията на НОИ, средства за членски внос и участие в нетърговски организации и дейности и капиталови разходи.

III. Трансфери

От средствата на държавното обществено осигуряване през 2020 г. бяха **предоставени трансфери** на други бюджетни организации в размер на 10 129,4 хил. лв.

Предоставените трансфери между бюджети и сметки за средства от ЕС са в размер на 592,0 хил. лв.

Участието на държавата във финансирането на част от осигурителните разходи, които са за сметка на държавния бюджет през 2020 г., е **чрез трансфери** по план в размер на 5 742 531,4 хил. лв. За отчетната 2020 г. бюджетът на ДОО е получил трансфери от държавния бюджет в размер на 6 247 090,1 хил. лв. или с 504 558,7 хил. лв. (8,8 на сто) повече от планираните.

Полученият **допълнителен трансфер от централния/държавния бюджет за покриване на недостига от средства** е в размер на 5 451 865,8 хил. лв., което е със 112 401,2 хил. лв. (2,0 на сто) по-малко от планираните средства, в резултат на постъпилите допълнителни приходи от осигурителни вноски и неданъчни приходи. През 2020 г. беше прекъсната положителната тенденция от последните години за ежегодно намаление на допълнителния трансфер за покриване на недостига от средства. В сравнение с отчетения през 2019 г., той е с 1 827 232,4 хил. лв. повече. През 2020 г. 38,2 на сто от общите разходи са били финансирани с допълнителен трансфер от централния/държавния бюджет, а през 2019 г. – 31,1 на сто.

IV. Изпълнение на бюджетите на отделните фондове на ДОО

При изпълнението на бюджетите на отделните фондове на ДОО през 2020 г. е отчетен следният резултат:

- фонд "Пенсии" - при планиран дефицит от 4 241 176,6 хил. лв., е отчетен такъв в размер на 4 701 870,7 хил. лв. или по-висок с 460 694,1 хил. лв. В сравнение с 2019 г., дефицитът на фонд "Пенсии" се е увеличил с 1 010 349,1 хил. лв., което се дължи основно на извършените допълнителни разходи за изплащане на еднократни допълнителни суми към пенсиите за месец април и за месеците от август до декември 2020 г.

- фонд "Пенсии за лицата по чл. 69" - при планиран дефицит от 147 542,1 хил. лв., е отчетен такъв в размер на 48 631,5 хил. лв. или с 98 910,6 хил. лв. по-нисък.

В сравнение с 2019 г. дефицитът на фонда се е увеличил с 3 386,9 хил. лв.;

- фонд "Пенсии, несвързани с трудова дейност", който по план е с дефицит от 20,4 хил. лв., завършва с остатък от 16 917,3 хил. лв. През 2019 г. фондът, завършва с остатък от 17 780,6 хил. лв.;

- фонд "Трудова злополука и професионална болест" - при планиран излишък от 164 880,4 хил. лв., е отчетен излишък от 182 158,0 хил. лв. или по-голям със 17 277,6 хил. лв. През 2019 г. фондът завършва с остатък от 172 518,8 хил. лв.;

- фонд "Общо заболяване и майчинство" - при планиран недостиг от 124 121,8 хил. лв. е отчетен недостиг от 143 049,4 хил. лв. или с 18 927,6 хил. лв. над планирания. В сравнение с 2019 г. дефицитът на фонда се е увеличил с 55 507,6 хил. лв.;

- фонд "Безработица" - при планиран дефицит от 1 115 257,0 хил. лв., е отчетен дефицит от 1 325 248,5 хил. лв. В сравнение с 2019 г. дефицитът на фонда се е увеличил с 1 219 830,6 хил. лв. Причина за това от една страна е отчетения ръст на безработните лица през 2020 г., вследствие на пандемията от COVID-19. От друга страна, със средствата на фонда се обезпечи реализирането на мерките за заетост и защита на работните места в засегнатите от пандемията сектори.

- бюджет на НОИ (като общ административен фонд) - при планиран излишък в края на периода от 5 463 237,5 хил. лв. е отчетен излишък от 6 043 970,5 хил. лв., или с 580 733,0 хил. лв. над планирания. През 2019 г. фондът завършва с излишък от 3 745 091,4 хил. лв.

Наличните дефицити по фондовете на ДОО се финансират с излишъка по бюджета на НОИ, като общият финансов резултат е равен на наличността в края на периода по отчета на консолидирания бюджет на ДОО (987,2 хил. лв. – остатък по валутните сметки на НОИ).

**Отдел „Анализ и планиране на бюджета“, дирекция
„Анализ, планиране и прогнозиране“ в ЦУ на НОИ**

При шок на пазара на труда повече страдат заобикалящите осигурителното законодателство

Настоящият анализ си поставя за цел да представи състоянието на някои основни показатели, свързани с паричните обезщетения за безработица по Кодекса за социално осигуряване (КСО), изплащани от държавното обществено осигуряване (ДОО) през 2019 г. и 2020 г., като изследва отражението на пандемията и мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19 върху пазара на труда и по-специално върху осигуряването за социалния риск „безработица“.

Основен източник на информация за анализа са отчетните данни за паричните обезщетения за безработица от информационната система на Националния осигурителен институт (НОИ) за изплащаните обезщетения. Използвани са и данни от външни източници като Националния статистически институт (НСИ) и административната статистика на Агенцията по заетостта (АЗ).

Кратък обзор на пазара на труда в България през 2019 г. и 2020 г.

Икономическото развитие в България беше засегнато от извънредно и тежко сътресение, причинено от пандемията с коронавируса. Страната навлезе в годината на COVID-19 с много добри икономически показатели, като през последните пет години ръстът на Брутният вътрешен продукт (БВП) се задържа на нива над три на сто, което допринесе за устойчив ръст на заетостта. Разпространението на COVID-19 в края на първото тримесечие на 2020 г. предизвика силно влошаване на икономическата ситуация и на краткосрочните перспективи за растеж.

Въведените мерки за ограничаване на разпространението на коронавируса доведоха до пълно прекъсване на дейността в редица икономически сектори, като най-засегнат бе секторът на услугите, което оказва сериозно отражение върху пазара на труда. Това, заедно с рязкото повишаване на несигурността и непредвидимостта на близкото и средносрочното бъдеще на икономиката, е другият негативен фактор, който ограничаваше развитието на трудовия пазар и предизвика съществено повишение на броя на безработните лица. Въвеждането на не толкова строги мерки за ограничаване разпространението на COVID-19, съчетано с активирането на схемите за запазване на заетостта, обаче позволиха относително бързо свиване на входящия поток към бюрата по труда, а вторият (частичен) „локдаун“ не доведе до толкова съществено нарастване на безработицата.

Сравнението на някои основни показатели за икономическата активност през 2019 г. и 2020 г. позволява да се оцени по-прецизно влиянието на кризата и въвеждането на ограничителните мерки върху пазара на труда. Данните от Наблюдението на работната сила на НСИ показват следното:

- Работната сила, или икономически активните лица на възраст 15-64 навършени години, през 2020 г. (3 190,4 хил.) намаляват с 86 хиляди души (или с 2,6%) спрямо 2019 г. (3 276,4 хил.).

- Коефициентът на икономическа активност се понижава с един процентен пункт (п.п.) от 73,2% на 72,2% от населението на същата възраст през 2020 г.
- Заетите лица на възраст 15-64 навършени години намаляват със 112 хил. души от 3 136,3 хил. през 2019 г. на 3 024,3 хил. през 2020 г.
- Коефициентът на заетост за населението в същата възрастова група намалява с 1,6 п.п. от 70,1% (съответно 74,1% за мъжете и 66,0% за жените) през 2019 г. на 68,5% (съответно 72,5% за мъжете и 64,3% за жените) през 2020 г.
- Безработните лица на възраст 15-64 навършени години през 2020 г. са 166,1 хил., от които 94,7 хил. са мъже, а 71,4 хил. – жени. В сравнение с 2019 г. (140,1 хил., в т.ч. 80,5 хил. мъже и 59,6 хил. жени) броят на безработните лица се увеличава с 18,1%.
- Коефициентът на безработица за населението в същата възрастова група през 2020 г. достига 5,2%, (съответно 5,5% за мъжете и 4,8% за жените), като се увеличава с един процентен пункт в сравнение с 2019 г. (4,2%, в т.ч. 4,5% за мъжете и 3,9% за жените).

Таблица № 1. Основни показатели за икономическата активност през 2019 г. и 2020 г.

Показатели	2019 г.	2020 г.
Икономически активни лица на възраст 15-64 навършени години (в хиляди)	3 276,4	3 190,4
Заети лица на възраст 15-64 навършени години (в хиляди)	3 136,3	3 024,3
в т.ч. мъже	1 674,8	1 619,2
жени	1 461,5	1 405,1
Средномесечен брой осигурени във фонд „Безработица“ лица (в хиляди)	2 464,2	2 446,5
Безработни лица (в хиляди)	140,1	166,1
в т.ч. мъже	80,5	94,7
жени	59,6	71,4
Коефициент на икономическа активност	73,2%	72,2%
Коефициент на заетост 15-64 навършени години	70,1%	68,5%
в т.ч. мъже	74,1%	72,5%
жени	66,0%	64,3%
Коефициент на безработица	4,2%	5,2%
в т.ч. мъже	4,5%	5,5%
жени	3,9%	4,8%

Пандемията и свързаните с нея негативни процеси в развитието на пазара на труда се отразиха неблагоприятно и върху броя на осигурените лица. След години на ежегодно нарастване на техния брой, през 2020 г. се отчете намаление при броя на осигурените лица с близо 100,3 хил. Средномесечният брой на осигурените във фонд „Безработица“ лица през 2020 г. е 2 446 464, което е със 17 698 лица по-малко спрямо 2019 г.

Данните от административната статистика на Агенцията по заетостта показват, че през 2020 г. средномесечният брой на регистрираните безработни в дирекциите „Бюро по труда“ е 241 413 лица, като в сравнение с предходната година се наблюдава съществено увеличение (с 30,3%) на безработните лица в страната. Средномесечната стойност на коефициента на безработица за периода януари-декември 2020 г. е 7,4% (при 5,6% за същия период на 2019 г.). Сравнението на данните с предходната година показва още, че е налице тенденция на увеличение както на равнището на безработица в цялата страна (в 18 области то е над средното за страната), така и на броя на регистрираните безработни лица в почти всички наблюдавани уязвими групи на пазара на труда.

Основните наблюдения и изводи, които се налагат от представената информация, са, че след петгодишния период на икономически растеж преди 2019 г. и свързаните с него висока заетост и ниска безработица, пазарът на труда в страната е изправен пред значително забавяне през 2020 г., вследствие на пандемията, мерките за нейното ограничаване и повишаването на икономическата несигурност.

От друга страна, пазарът на труда в повечето области успява да се задържи относително стабилен и реагира на икономическите последици от кризата доста гъвкаво. Подкрепата с икономически мерки и схеми за запазване на заетостта спомогнаха за ограничаване на загубата на работни места и за избягване на рязкото нарастване на броя на затворените предприятия.

Основни показатели за изплатените парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г.

Разходите на ДОО за изплащане на парични обезщетения за безработица (по касов отчет за изпълнението на бюджета) през 2020 г. възлизат на 658,6 млн. лв., като в сравнение с 2019 г. те са се увеличили с 234,1 млн. лв. или с 55,1%. Същественото нарастване на разходите за парични обезщетения за безработица е пряка последица от негативното въздействие на пандемията върху пазара на труда, изразяващо се в нараснало освобождаване на работна сила и по-голям брой регистрирани безработни лица. Известен ефект върху нарастването на

разходите имат и законодателните промени в сила от октомври 2020 г. по отношение на повишения минимален дневен размер на обезщетението от 9 на 12 лв. и удължаването на срока на изплащане на обезщетенията по чл. 54б, ал. 4 КСО от 4 на 7 месеца.

Профили на получателите на парични обезщетения за безработица

Пандемичната криза доведе със себе си и значителни промени в профила на безработните лица и респективно - на получателите на парични обезщетения за безработица, вследствие на неравномерното ѝ влияние върху отделните икономически дейности. Следвайки тенденцията на увеличение на регистрираните в бюрата по труда безработни лица, броят на лицата с право на парично обезщетение за безработица по Кодекса за социално осигуряване също се увеличава. Отчетните данни от регистъра на НОИ показват, че общият брой на лицата с отпуснати през годината парични обезщетения за безработица нараства с 55,8% през 2020 г. (227 855) спрямо 2019 г. (146 233).

Таблица № 2. Общ брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. по пол и възрастови групи

Показатели	2019 г.	2020 г.	Изменение 2020 / 2019
Общ брой безработни лица с право на парично обезщетение за безработица	146 233	227 855	155,8%
Разпределение по пол			
Мъже	62 408	95 781	153,5%
Жени	83 605	131 716	157,5%
Граждани на други държави	220	358	162,7%
Разпределение по възрастови групи			
до 24 г.	3 046	8 936	293,4%
от 25 до 29 г.	12 408	21 226	171,1%
от 30 до 34 г.	19 142	28 964	151,3%
от 35 до 39 г.	19 435	29 319	150,9%
от 40 до 44 г.	18 942	29 768	157,2%
от 45 до 49 г.	19 126	30 497	159,5%
от 50 до 54 г.	17 940	28 385	158,2%
над 55 г.	35 974	50 402	140,1%
Граждани на други държави	220	358	162,7%

• Разпределение по пол

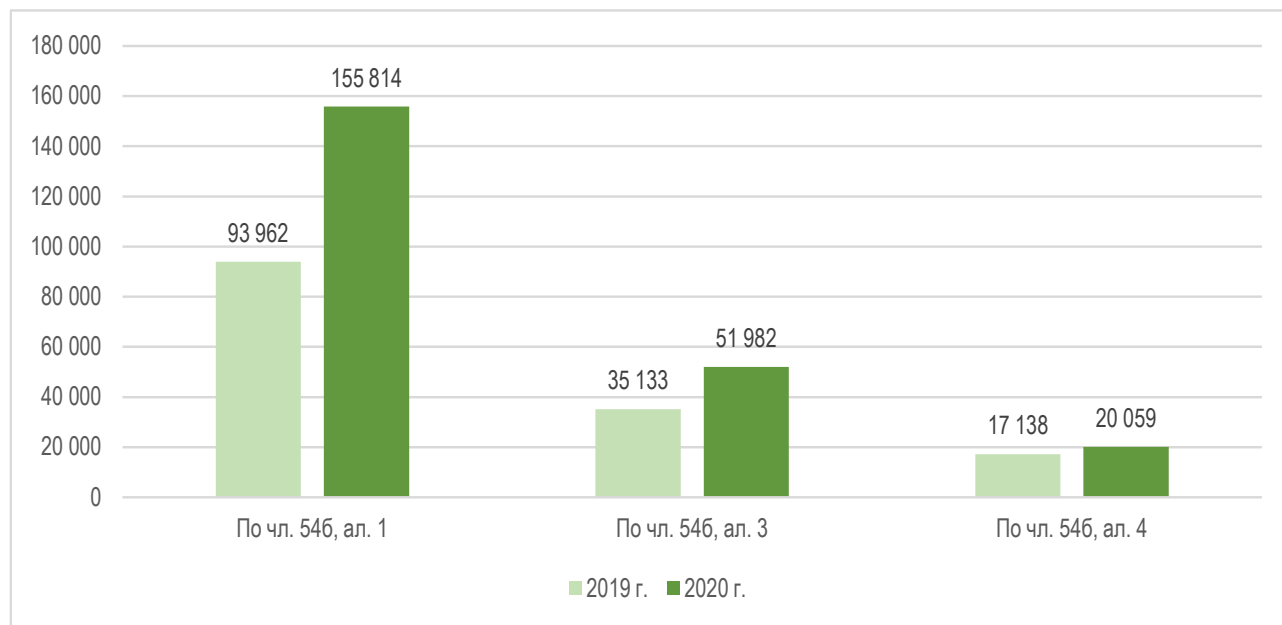
В структурата на безработните лица с право на парично обезщетение за безработица, разпределени по пол, дялът на жените е перманентно преобладаващ, независимо от изменението в абсолютния брой на регистрираните лица. Съотношението мъже - жени (42% - 58%) се запазва и през двете изследвани години. Нарастването на общия брой жени с право на парично обезщетение за безработица през 2020 г. (131 716) е с 57,5% спрямо 2019 г. (83 605), докато при мъжете увеличението е с 53,5% през 2020 г. (95 781) спрямо 2019 г. (62 408). Това се дължи на факта, че жените са по-слабо представени в заетостта като цяло и по-често са наемани в сферата на услугите – сектор, който беше силно засегнат от ограничителните мерки, следователно те остават по-застрашени от загуба на работа в условия на криза.

• Разпределение по възраст

Разглеждайки възрастовата структура на безработните лица с право на парично обезщетение за безработица на национално ниво, става ясно, че се запазва трайната тенденция възрастовите групи над 50 години да са с най-голяма численост. В структурата на безработните лица с право на обезщетение по възраст през анализирания период с най-голям дял е групата на лицата над 55 години, като през 2020 г. (22,1%) намалява с 2,5 процентни пункта спрямо 2019 г. (24,6%). Същевременно в групата до 29 години се наблюдава увеличение - от 10,6% през 2019 г. на 13,2% през 2020 г. Сравнението с предходната година показва, че за 2020 г. е налице тенденция на увеличение на общия брой на безработните лица с право на парично обезщетение за безработица във всички възрастови групи. Най-голямо е нарастването (почти три пъти) в групата с лица до 24-годишна възраст. При лицата на възраст между 25 и 29 години увеличението е 71,1%, докато в другите групи то е между 40,1% и 59,5%. От тези данни може да се обобщи, че пандемичната криза е затруднила възможностите за оставане в заетост за всички възрастови групи, но в по-голяма степен е усилила риска от безработица сред младите хора.

• Разпределение по видове обезщетения

Изследвайки разпределението на безработните лица с право на парично обезщетение за безработица по нормативно основание за отпускане на обезщетението, се наблюдава увеличение и в трите групи.

Фиг № 1. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по видове обезщетения)

През 2020 г. най-голямо е нарастването на общия брой лица с отпуснато обезщетение по чл. 54б, ал. 1 КСО (това са лицата, изпълняващи общите условия) - с 65,8% спрямо предходната година, или от 93 962 през 2019 г. скачат на 155 814 през 2020 г.

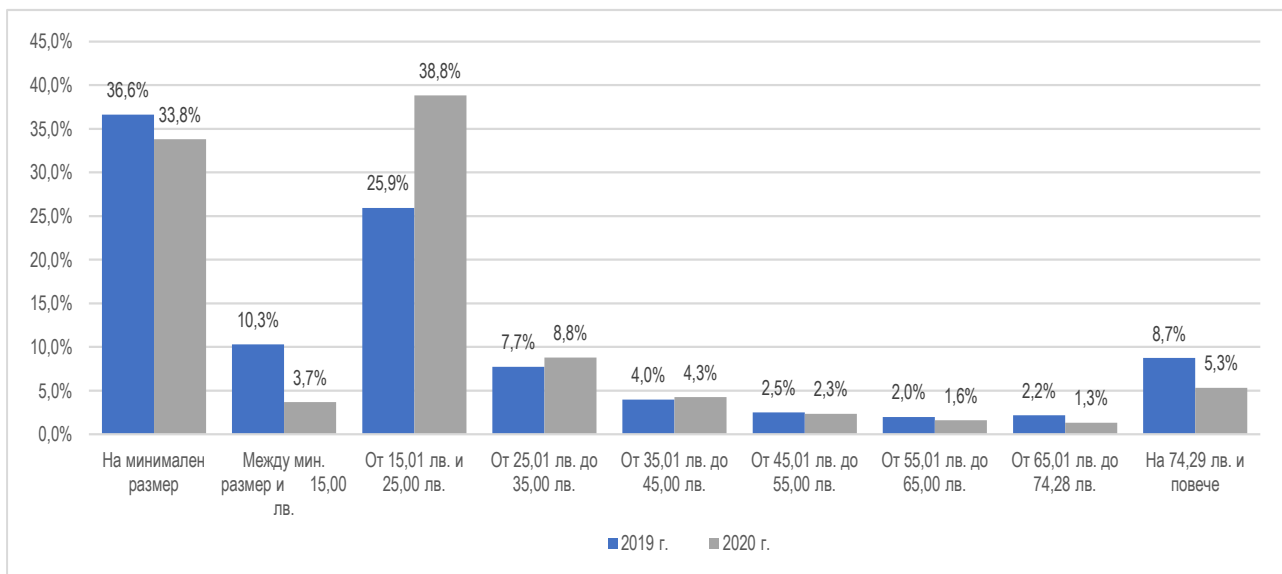
Отчита се и увеличение с 48% на лицата с отпуснато парично обезщетение по чл. 54б, ал. 3 КСО (лица, чиито трудови или служебни правоотношения са прекратени или с тяхно съгласие, или поради тяхно виновно поведение) и със 17,0% по чл. 54б, ал. 4 КСО (лица, придобили право на обезщетение преди изтичане на три години от предходно упражняване на правото на обезщетение). Съгласно кодекса, отпуснатите на тези две основания обезщетения се изплащат в минимален размер и за срок от 4 месеца (7 месеца за обезщетенията по чл. 54б, ал. 4 КСО, отпуснати с начална дата от 01.10.2020 г. до 31.12.2020 г., както и за обезщетенията, отпуснати на същото основание, чийто срок не е изтекъл към 01.10.2020 г.). През 2019 г. на основание чл. 54б, ал. 3 КСО са отпуснати или е възстановено изплащането на обезщетения на общо 35 133 лица, а по чл. 54б, ал. 4 КСО – на 17 138 лица. През 2020 г. на същите основания са отпуснати или възстановени за изплащане обезщетенията на съответно 51 982 и 20 059 лица.

• Разпределение по размер на обезщетението

Дневното парично обезщетение за безработица е в размер 60% от средnodневното възнаграждение или средnodневния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими вноски за фонд „Безработица“ за последните 24 календарни месеца, предхождащи месеца на прекратяване на осигуряването, и не може да бъде по-малко от минималния и по-голямо от максималния дневен размер на обезщетението за безработица, определен със закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за всяка календарна година. Лицата, на които са отпуснати обезщетения по чл. 54б, ал. 3 и 4 КСО, получават парично обезщетение в законоустановения минимален размер. Минималният дневен размер на обезщетението за безработица от 01.01.2019 г. до 30.09.2020 г. е 9,00 лв., а от 01.10 до 31.12.2020 г. – 12,00 лв. Максималният дневен размер на обезщетението за безработица за 2019 г. и 2020 г. е 74,29 лв.

В зависимост от средnodневния размер на обезщетението, най-много лица са получили от 15,01 лв. до 25,00 лв. Техният дял през 2020 г. е 38,8% от всички получатели на обезщетение. В сравнение с 2019 г. броят на лицата с този размер на обезщетението е нараснал над два пъти, а делът им от общия брой получатели се е увеличил с 12,9 п.п.

В следващата по големина група са лицата с минимален размер на паричното обезщетение за безработица. През 2020 г. техният дял е 33,8% и е намалял спрямо 2019 г., когато са били 36,6% от всички получаващи обезщетение. С минимален размер на обезщетението са основно лицата с обезщетение по чл. 54б, ал. 3 и ал. 4 КСО. С максимален дневен размер на обезщетението от 74,29 лв. през 2020 г. са 5,3% от всички лица. Техният брой е намалял с 5,1% спрямо предходната година, а делът им – с 3,4 п.п. През 2020 г. 71,5% от всички лица с максимален дневен размер на обезщетението са с обезщетение, отпуснато по европейски регламенти, а през 2019 г. делът е още по-висок – 85,8%.

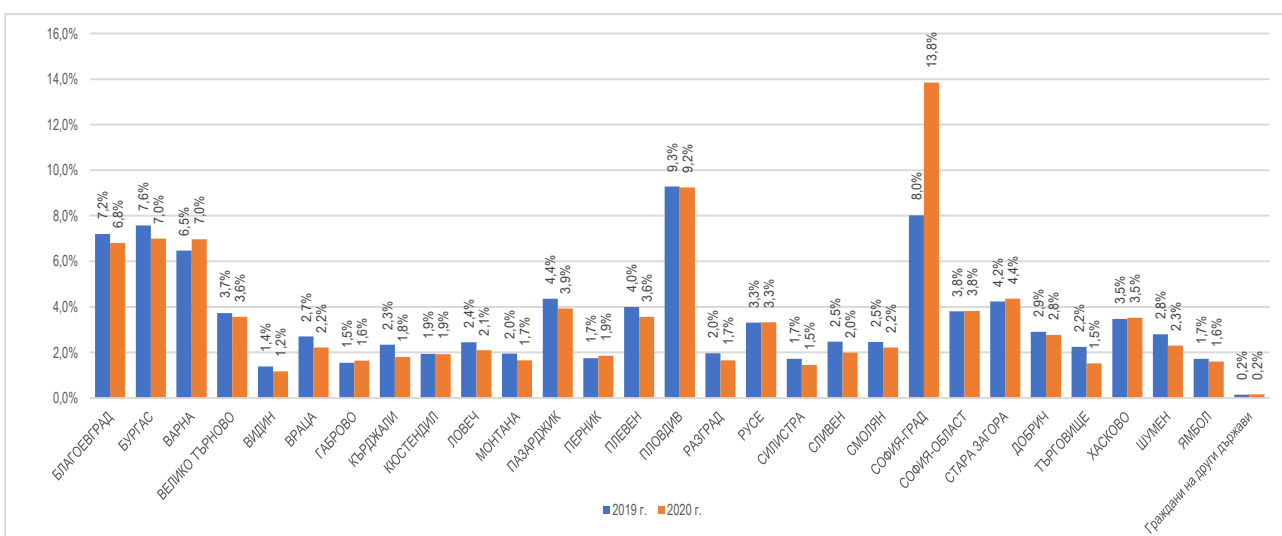

Фиг № 2. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по среднодневен размер на обезщетението)

• Териториално разпределение

Териториалното разпределение на лицата с парично обезщетение за безработица е в пряка зависимост от броя на осигурените лица в същата териториална единица. Най-голям брой лица с парични обезщетения за безработица през 2020 г. е имало в София-град. Те са 13,8% от всички правоимащи. В сравнение с 2019 г. дялът им е нараснал с 5,8 п.п. В абсолютно изражение, увеличението в тази област през 2020 г. (31 555) е 2,7 пъти в сравнение с 2019 г. (11 736) и значително надвишава общото нарастване на лицата с обезщетение в цялата страна (55,8%). Това показва, че кризата с COVID-19 е нанесла най-сериозен удар върху пазара на труда в столицата.

Традиционно висок дял на получателите на обезщетения има в Пловдив, Бургас, Варна и Благоевград, в които са съсредоточени и голям брой осигурени лица. Нарастване на броя на лицата с изплатено обезщетение за безработица през 2020 г. в сравнение с предходната година има във всички области на страната, като след София-град най-високо е нарастването във Варна (с 67,9%), Перник (с 64,9%) и Габрово (с 64,6%).

Фиг № 3. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по ТП на НОИ)

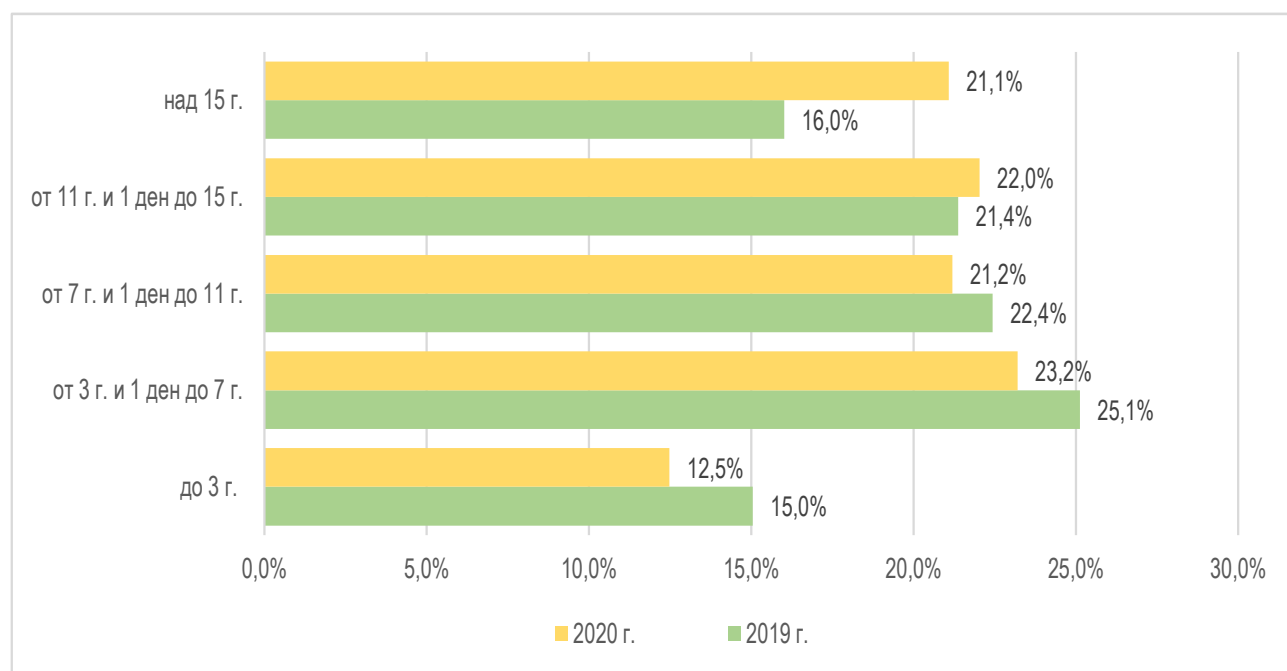
• **Разпределение по продължителност на осигурителния стаж**

Паричните обезщетения се изплащат за период, зависещ от продължителността на осигурителния стаж. За осигурителен стаж на лицата се зачита времето след 31 декември 2001 г., през което те са осигурени за риск „безработица“. Сроктът за изплащане се определя, както следва:

Осигурителен стаж (години)	Период за изплащане на обезщетението (месеци)
до 3 години	4
от 3 години и 1 ден до 7 години	6
от 7 години и 1 ден до 11 години	8
от 11 години и 1 ден до 15 години	10
над 15 години	12

Получателите на парични обезщетения за безработица са сравнително равномерно разпределени според продължителността на осигурителния им стаж. Нарастване на броя на лицата с парично обезщетение за безработица през 2020 г. спрямо предходната година се наблюдава във всички групи, като най-много са лицата с продължителност на осигурителния стаж от 3 години и 1 ден до 7 години. Те имат право на обезщетение за период от 6 месеца. Техният дял е 23,2%, като в сравнение с 2019 г. той е намалял с 1,9 п.п. В абсолютна стойност броят им се е увеличил с 43,9% спрямо 2019 г.

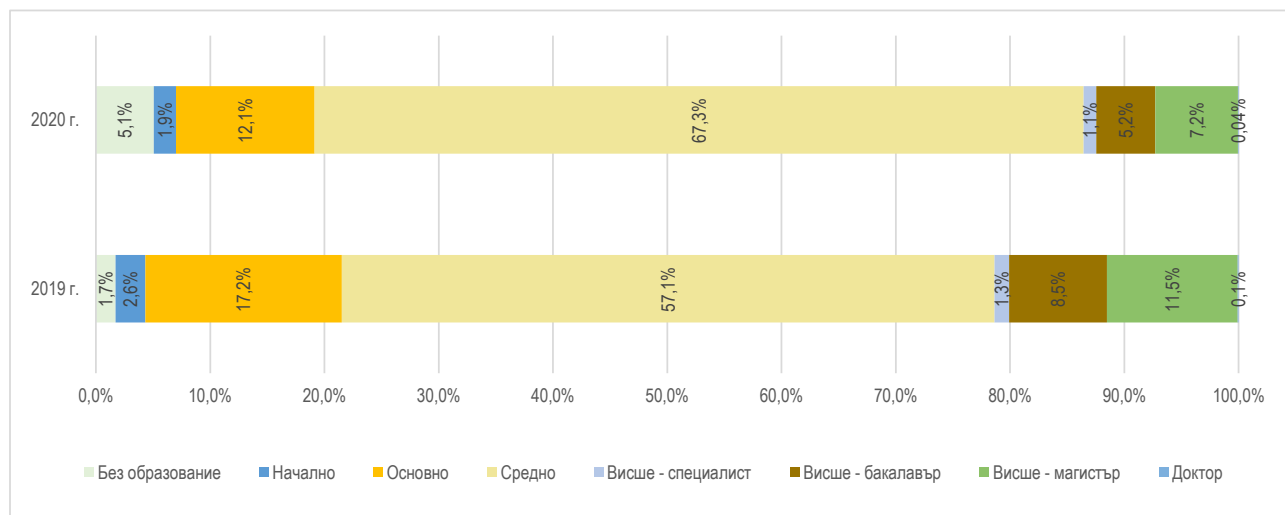
Най-голямо нарастване през 2020 г. се наблюдава при лицата с продължителност на осигурителния стаж над 15 години. Те имат право на най-дълъг период на получаване на обезщетение за безработица – 12 месеца. Броят на тези лица през 2020 г. се е увеличил над два пъти, а дялът им в общия брой на лицата с право на обезщетение е нараснал с 5,1 п.п., което ясно показва, че лицата с продължителен осигурителен стаж, са били най-сериозно засегнати от последиците от мерките за преодоляване на пандемията от COVID-19.

Фиг № 4. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по продължителност на осигурителния стаж)

• Разпределение по образователна степен

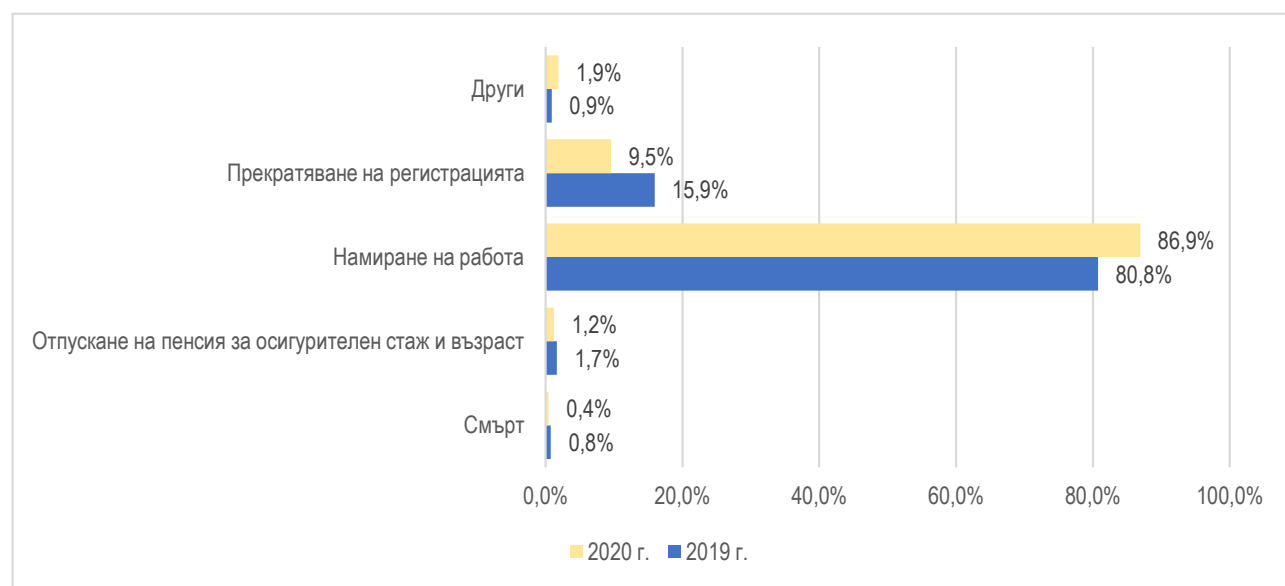
Както през 2020 г., така и през 2019 г., най-голям дял от лицата с право на парично обезщетение за безработица са със средно образование. През 2020 г. техният дял от общия брой получатели е 67,3% и се е увеличил с 10,2 п.п. спрямо предходната година, а броят им е нараснал с 83,6%. Другата група с висок дял от общия брой получатели е тази на лицата без образование. Техният брой е нараснал близо пет пъти, а делът им е с 3,3 п.п. по-висок в сравнение с 2019 г.

Фиг № 5. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по образователна степен)

• Разпределение по причина на прекратяване на паричното обезщетение

През 2020 г. е прекратено обезщетението за безработица на 34 939 лица, което е със 130,6% повече в сравнение с 2019 г. Най-честата причина за прекратяване на изплащането на парично обезщетение за безработица е намирането на работа. През 2019 г. 80,8% от всички лица са с прекратено изплащане на паричното обезщетение на това основание, а през 2020 г. делът им е още по-голям – 86,9%. Друга причина за прекратяване изплащането на паричното обезщетение за безработица е прекратяване на регистрацията като безработно лице в дирекциите „Бюро по труда“ на Агенцията по заетостта. През 2020 г. 9,5% от прекратените обезщетения е поради тази причина, при 15,9% през 2019 г. На малък брой лица е прекратено изплащането поради опускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст или поради смърт.

Фиг № 6. Разпределение на общия брой лица с отпуснати парични обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. (по причина на прекратяване)

Заключение

Едно от най-сериозните отражения на пандемията и мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19 е спрямо състоянието на пазара на труда. Основните наблюдения и изводи, които се налагат от представената информация за основните показатели, свързани с паричните обезщетения за безработица през 2019 г. и 2020 г. и отражението на резултатите от пандемията и мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19 върху пазара на труда, могат да се обобщят както следва:

- Разпространението на COVID-19 в началото на 2020 г. влоши икономическата ситуация в страната и затрудни стопанския живот в редица сектори на икономиката. Динамиката на броя на регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение през 2020 г. бе силно повлияна от дизайна на ограничителните мерки в България – и пролетният, и есенният „локдаун“ бяха последвани от увеличаване на броя на получателите на обезщетения. В резултат, средномесечният брой регистрирани безработни лица с право на парично обезщетение нарасна 1,65 пъти в сравнение с 2019 г.;

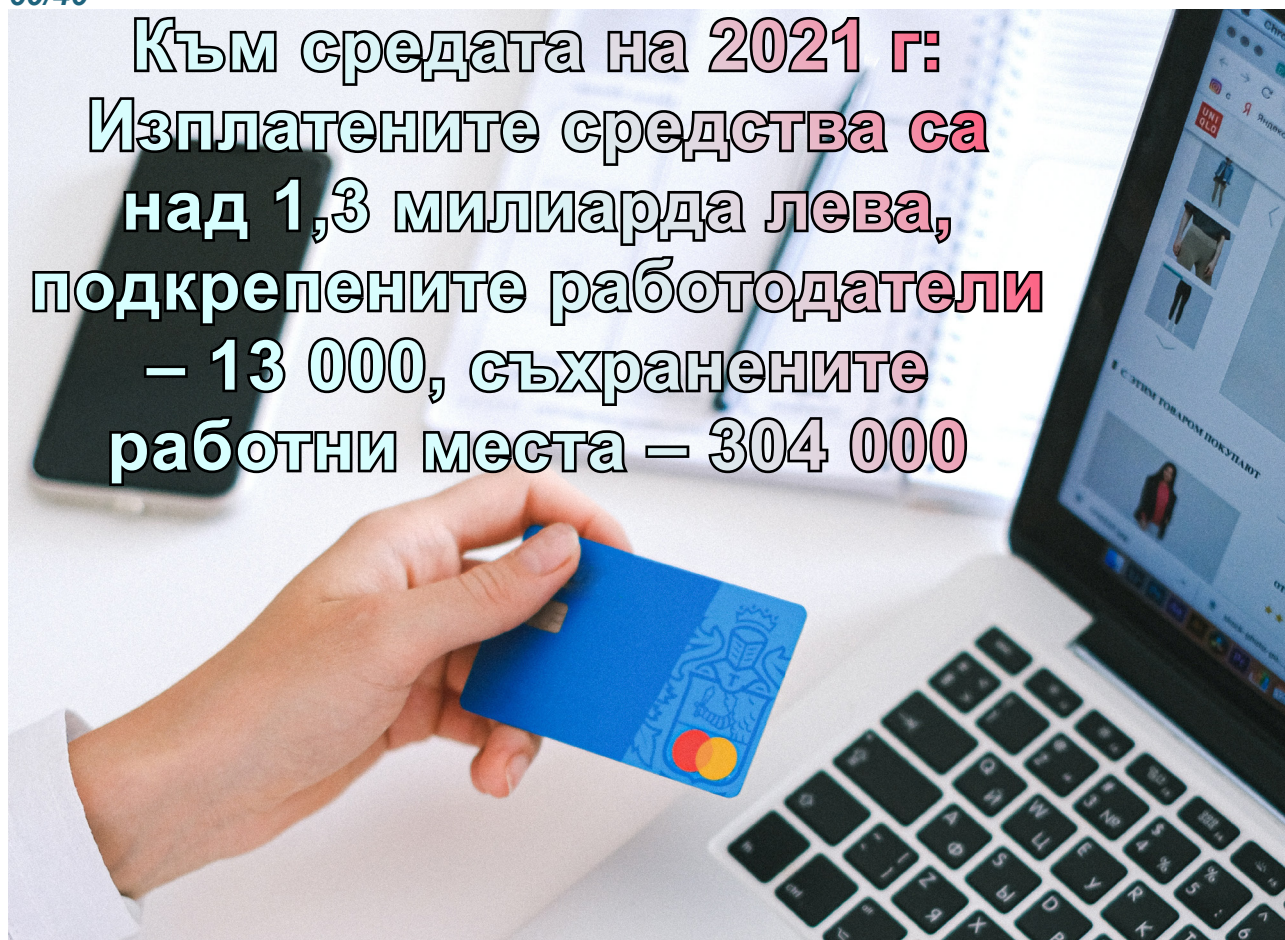
- От друга страна, периодичното въвеждане на по-малко строги ограничителни мерки, съчетано с прилагането на схеми за подкрепа на заетостта с индивидуален подход за някои сектори (туризъм и сухопътен транспорт), позволиха значително повече в сравнение с 2019 г. безработни лица с право на обезщетение да се върнат в заетост;

- Икономическите последици от кризата с коронавируса засегнаха всички групи на пазара на труда, но най-сериозно те се отразиха на най-уязвимите сред тях. Доказателство за това е нарастването на дела на получателите на обезщетение без образование, на младежите до 29-годишна възраст, на жените и на лицата с ниски доходи;

- Социалноосигурителната система успя да смекчи удара върху доходите на хората, имащи необходимия осигурителен принос, а дялът на регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение за безработица (средномесечно) от броя на регистрираните безработни лица (средномесечно) нарасна от 34% през 2019 г. на 45% през 2020 г. Подкрепата от фонд „Безработица“ на ДОО обаче има временен характер. От гледна точка на управлението на социалните последици от пандемията това прави особено важно бързото възстановяване на икономиката и на пазара на труда, които да предоставят възможност за всички групи да участват в заетостта и да имат достъп до социална защита;

- Наред с това, пандемичната криза разкри едно важно измерение на усилията за ограничаване на неформалната икономика – при шок на пазара на труда, недеklarираната заетост умножава цената, която трябва да платят онези работници и служители, които поради една или друга причина съзнателно са заобикаляли осигурителното законодателство преди кризата. При равни други условия, те не могат да се възползват от защитата на осигурителната система в същата степен, както работниците и служителите, работили изцяло „на светло“ във формалната икономика.

***Мариела Манукова-Стефанова, държавен експерт по осигуряването в отдел „Анализ и управление на риска“ ,
дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“ в ЦУ на НОИ
Нели Щонова, главен експерт по осигуряването в отдел
„Анализ и управление на риска“, дирекция „Анализ, планиране
и прогнозиране“ в ЦУ на НОИ***

Настоящият материал представя резултатите към 24 юни 2021 г. от изпълнението на т.нар. „мярка 60/40“, реализираща се на основание ПМС № 55 от 2020 г. и ПМС № 151 от 2020 г. (изм. и доп. с ПМС № 278 от 2020 г., ПМС № 416 от 2020 г. и ПМС № 93 от 2021 г.). В текущия ѝ вариант по мярката се изплащат средства за запазване на заетостта на работници и служители от предприятия, осъществяващи дейност в засегнати от пандемията на COVID-19 сектори за периоди до 31 май 2021 г.

Общият размер на средствата, изплатени по двете постановления, възлиза приблизително на **1 352,9 млн. лв.** Подкрепени са общо **13,2 хил. работодатели** и са запазени работните места на **304,1 хил. работници и служители.**

Среден брой месеци на подкрепа

За целия период от стартирането на мярката (март 2020 г.) до май 2021 г. средният брой месеци, в които работодателите са получавали подкрепа, е 6,8 месеца. При работниците и служителите периодът на участие в мярката е 6,2 месеца (таблица 1).

Таблица № 1. Разпределение на работодателите и на работниците и служителите по брой месеци на участие в мярката 60/40

Продължителност на участието	Работодатели	Работници и служители
1 – 4 месеца	43,30%	45,20%
5 – 8 месеца	21,10%	22,90%
9 – 12 месеца	20,40%	21,50%
13 – 15 месеца	15,10%	10,40%
ОБЩО	100,00%	100,00%

Обхват по икономически дейности

Над 84% от общия размер на изплатените средства и над **85%** от запазените работни места (средно на месец) са в пет икономически дейности (таблица 2).

Таблица № 2. Икономически дейности с най-голям дял от общия брой запазени работни места и изплатени средства

Икономическа дейност	Запазени работни места	Изплатени средства
Преработваща промишленост	42,80%	42,70%
Хотелиерство и ресторантьорство	17,40%	13,20%
Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	11,00%	11,20%
Транспорт, складиране и пощи	10,30%	8,90%
Добивна промишленост	3,80%	8,10%
ОБЩО	100,00%	100,00%

Покритие по икономически дейности

Средномесечно за периода март 2020 г. – март 2021 г. в мярката са включени близо **6% от списъчния брой на наетите лица** към края на съответния месец, съответно - 5,6% за 2020 г. (март-декември) и 6,8% за първите три месеца на 2021 г.

Причината за по-голямото покритие е нарастване на общия брой на включените през тази година в мярката работници и служители в сравнение с 2020 г., а не намаляване в списъчния брой на наетите, каквато би могла да бъде другата възможна причина. По данни на НСИ средно за периода март-декември 2020 г. списъчният брой на наетите е бил 2 242,0 хил. лица, а за първите три месеца на 2021 г. – 2 252,3 хил. лица. За сметка на това, броят на включените в мярката работници и служители нараства от 125,3 хил. лица за първия период до 154,1 хил. лица за втория.

Най-голямо покритие (дял на запазените работни места към списъчния брой на наетите лица в края на месеца) за периода на действие на мярката има в туризма – в хотелиерството и ресторантьорството е запазена заетостта средно на близо 27% от наетите лица. При около 26% през 2020 г., през 2021 г. покритието достига 30%. През текущата година обаче на челно място излиза добивната промишленост с покритие на близо 40% от работещите в сектора. Това се дължи на включването на няколко големи предприятия от минното дело. С високо покритие (около 10-12% от наетите) са и преработващата промишленост, дейностите в областта на културата, спорта и развлеченията, както и дейностите по транспорт, складиране и пощи.

Таблица № 3. Запазени през месеца работни места по мярката 60/40 към списъчния брой наети лица към края на същия месец (средно за периода)

Икономическа дейност	март – декември 2020 г.	януари- март 2021 г.	март 2020 г. - март 2021 г.
Общо	5,60%	6,80%	5,90%
Хотелиерство и ресторантьорство	26,20%	29,40%	26,90%
Добивна промишленост	19,90%	39,90%	24,50%
Преработваща промишленост	11,20%	13,90%	11,80%
Култура, спорт и развлечения	11,40%	11,40%	11,40%
Транспорт, складиране и пощи	8,90%	12,50%	9,70%
Операции с недвижими имоти	5,30%	7,50%	5,80%
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	3,80%	4,40%	3,90%
Професионални дейности и научни изследвания	3,60%	4,00%	3,70%
Строителство	3,40%	4,10%	3,60%
Други дейности	2,20%	2,50%	2,30%
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	2,20%	2,60%	2,30%
Административни и спомагателни дейности	2,10%	2,50%	2,20%
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	1,20%	1,10%	1,20%
Други дейности, непосочени по-горе	0,10%	0,20%	0,10%

Предприятия по брой осигурени лица

Над 57% от подкрепените работодатели средно на месец за периода март 2020 г. – април 2021 г. са предприятия с до 9 осигурени лица през месеца на получаване на подкрепата. Те обаче са получили 6% от средствата и са допринесли за запазване на около 8% от работните места. Същевременно, 1,5% от работодателите са получили над 42% от средствата, запазвайки около 37% от всички работни места за същия период:

Таблица № 4. Работодатели, запазени работни места и изплатени средства по брой на осигурените лица в предприятието (средномесечно за периода март 2020 г. – април 2021 г.)

Брой осигурени лица през месеца	Работодатели	Работни места	Изплатена сума
До 9 лица вкл.	57,30%	7,90%	6,00%
От 10 до 24 лица вкл.	21,60%	11,30%	9,70%
От 25 до 49 лица вкл.	10,10%	11,60%	10,30%
От 50 до 99 лица вкл.	6,00%	14,30%	13,80%
От 100 до 249 лица вкл.	3,60%	18,10%	18,00%
250 лица и повече	1,50%	36,80%	42,20%
ОБЩО	100,00%	100,00%	100,00%

Основни изводи

- По мярката 60/40 около 13,1 хил. работодатели са получили близо 1 523 млн. лв. за запазване на работните места на малко над 304 хил. работници и служители.
- Работодателите са участвали в мярката средно малко под 7 месеца, докато за работниците и служителите периодът на участие е малко над 6 месеца.
- Мярката е съдействала за запазване на работните места в икономически дейности от цялата икономика, но в пет сектора са концентрирани близо 84% от средствата и 85% от запазените работни места.
- За икономиката като цяло средно на месец за периода март 2020 г. - март 2021 г., мярката е допринесла за запазване на около 6% от работните места на наетите лица. В някои сектори обаче като например хотелиерство и ресторантьорството и добивна промишленост мярката 60/40 е имала много по-голямо покритие – в тях то надхвърля 25%.
- Макар и работодателите, осигуряващи под 10 лица, да заемат най-голям дял от общия брой на включените в мярката работодатели, техният принос в общия брой запазени работни места значително отстъпва на приноса на работодателите, осигуряващи 250 и повече лица. Това, наред с обстоятелството, че осигурителният доход в най-големите предприятия е по-висок от дохода в предприятията с най-малка численост на персонала, обяснява и голямата концентрация на средствата по мярката именно към работодателите с най-голям брой осигурени лица.

Броят на служебно преизчислените пенсии през 2021 г. надмина 290 000

С промените в пенсионното законодателство, направени със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2021 г. (ЗБДОО за 2021 г.), изцяло бе изменена разпоредбата на чл. 102 от Кодекса за социално осигуряване (КСО), регламентираща двата начина за преизчисляване на пенсиите, свързани с трудова дейност (пенсии за осигурителен стаж и възраст, пенсии за инвалидност поради общо заболяване и пенсии за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест), а именно:

- служебно преизчисляване на пенсиите, което се извършва с допълнително придобития от пенсионера осигурителен стаж в периода след отпускането, съответно – след последното преизчисляване на пенсията;
- ежегодно преизчисляване на пенсиите, въз основа на подадено заявление от пенсионера, което се извършва с допълнително придобитите от него осигурителен стаж и осигурителен доход в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията.

Служебното преизчисляване на пенсиите придоби широк положителен отзвук в обществото след въвеждането му за първи път с разпоредбата на § 7 от Преходните и заключителните разпоредби на Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г., и за преодоляване на последиците (ЗМДВИПОРНСПП). С нея се вземени задължение на Националния осигурителен институт (НОИ) да извърши служебно преизчисляване на личните пенсии, свързани с трудова дейност, на работещите пенсионери, които имат придобит осигурителен стаж след 31 декември 2018 г. Служебното преизчисляване се осъществи, считано от 1 април 2020 г., само с осигурителен стаж, придобит след пенсионирането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията, и съобразно осигурителните данни, постъпили от осигурителите и самоосигуряващите се лица и налични в информационната система и регистрите на НОИ. Извънредната мярка обхвана лицата, които не са подавали заявления за преизчисляване на пенсиите с осигурителен стаж и/или осигурителен доход през цялата 2019 г., както и през 2020 г. до въвеждането на извънредното положение на 13 март 2020 г. В резултат на тази мярка през миналата година служебно бяха преизчислени над 260 000 пенсии.

Като ефект от извършеното през 2020 г. служебно преизчисляване се постигна сериозно намаляване на административната тежест за работещите пенсионери и се разшири обхватът на административните услуги, предоставяни

от НОИ. Тези положителни резултати доведоха до решението въведената като извънредна мярка да бъде трансформирана в постоянно действаща. При изготвянето на промените се предвиди преизчисляването да се извършва служебно от териториалните подразделения на НОИ (ТП на НОИ), считано от 1 април на всяка година, и да обхваща работещите пенсионери, които имат придобит осигурителен стаж през предходната календарна година, и които не са подали заявление за преизчисляване на пенсията им до датата на служебното преизчисляване.

Едновременно с направените промени беше запазена и възможността за ежегодно преизчисляване на пенсиите по заявление на пенсионера, при което се вземат предвид допълнително придобитите от него осигурителен стаж и осигурителен доход в периода след отпускането, съответно – след последното преизчисляване на пенсията. В тези случаи пенсията се преизчислява от първо число на месеца, следващ месеца на подаване на заявлението в ТП на НОИ, от което тя се изплаща.

Служебното преизчисляване на пенсиите от 1 април 2021 г. се извърши на базата на наличните данни в информационната система и регистрите на НОИ за времето до 31.12.2020 г. и обхвана лицата, получаващи пенсии за осигурителен стаж и възраст, пенсии за инвалидност поради общо заболяване и пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест. Броят на преизчислените пенсии през 2021 г. достигна 294 065 и надвиши броя на пенсиите, служебно преизчислени по реда на временната мярка година по-рано. Ето разпределението им по видове и по ТП на НОИ:

ТП на НОИ	Пенсии за осигурителен стаж и възраст	Пенсии за инвалидност поради общо заболяване	Пенсии за труд. злополука или професионална болест	ОБЩО
БЛАГОЕВГРАД	8 377	3 641	30	12 048
БУРГАС	11 631	3 400	39	15 070
ВАРНА	12 904	5 267	81	18 252
ВЕЛИКО ТЪРНОВО	7 026	2 969	45	10 040
ВИДИН	2 348	1 185	4	3 537
ВРАЦА	3 957	3 704	31	7 692
ГАБРОВО	4 685	2 780	36	7 501
КЪРДЖАЛИ	2 477	1 942	11	4 430
КЮСТЕНДИЛ	4 177	1 830	23	6 030
ЛОВЕЧ	3 985	2 156	25	6 166
МОНТАНА	2 631	1 756	16	4 403
ПАЗАРДЖИК	6 621	3 459	46	10 126
ПЕРНИК	4 291	2 268	47	6 606
ПЛЕВЕН	7 788	3 738	55	11 581
ПЛОВДИВ	18 193	7 654	66	25 913
РАЗГРАД	2 359	1 990	30	4 379
РУСЕ	6 064	2 509	33	8 606
СИЛИСТРА	2 054	2 489	15	4 558
СЛИВЕН	4 745	1 852	20	6 617
СМОЛЯН	2 778	1 330	21	4 129
СОФИЯ ГРАД	39 581	21 315	102	60 998
СОФИЯ ОБЛАСТ	7 288	3 679	63	11 030
СТАРА ЗАГОРА	10 778	3 592	58	14 428
ДОБРИЧ	4 734	2 089	25	6 848
ТЪРГОВИЩЕ	2 025	1 113	8	3 146
ХАСКОВО	5 792	2 707	24	8 523
ШУМЕН	3 939	1 891	24	5 854
ЯМБОЛ	4 388	1 079	15	5 482
дирекция ЕРМД	59	13	0	72
Общо	197 675	95 397	993	294 065

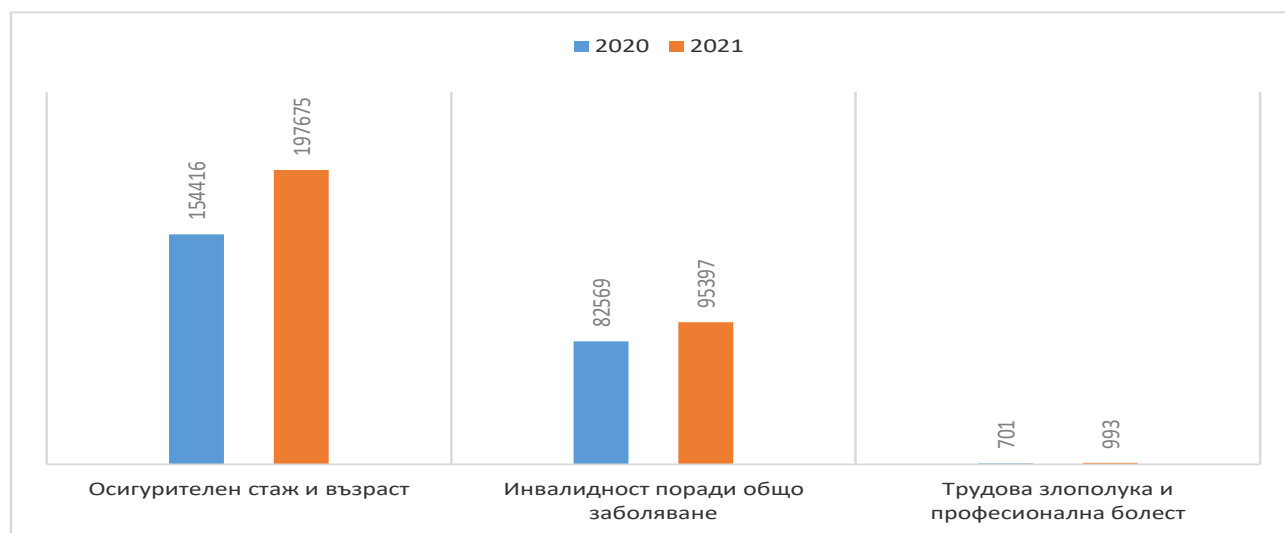
Данните сочат, че териториалното поделение на НОИ, в което служебно са преизчислени най-голям брой пенсии, е ТП на НОИ – София-град. Това се дължи на факта, че в него се обработват пенсионните досиета на най-голям брой пенсионери и живеят най-много работещи възрастни хора. От общо 60 998 преизчислени пенсии в гр. София 39 581 са за осигурителен стаж и възраст, 21 315 са за инвалидност поради общо заболяване, а 102 - за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест. Като изключим София, по над 10 хиляди служебно преизчислени пенсии са отчетени и в други девет по-големи градове в страната, в 5 са преизчислени над 12 хил., а в други 3 - над 15 хил. Най-малък пък е броят им в Търговище, Видин и Разград.

Както и през миналата година, в ТП на НОИ - Силистра са преизчислени повече пенсии за инвалидност поради общо заболяване (2 489), отколкото такива за стаж и възраст (2 054). Сравнително равен е броят им в област Враца – съответно 3 704 и 3 957.

Прави впечатление, че от общия брой работещи пенсионери почти една трета (96 390) са с инвалидни пенсии. Това показва висок дял на трудова заетост сред хората с определен процент трайно намалена работоспособност.

Общият брой преизчислени пенсии за осигурителен стаж и възраст през 2021 г. (197 675) надвишава сериозно броя на тези, които са актуализирани година по-рано (154 416). Въпреки извънредното положение и епидемичната обстановка, до края на 2020 г. се запазва активното участие на пенсионерите на трудовия пазар.

Аналогични са показателите при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване и при пенсиите, отпуснати поради трудова злополука и професионална болест - през 2020 г. служебно са преизчислени 82 569 пенсии от първата група, а през 2021 г. - 95 397. Броят на тези от втората пък е съответно 701 и 993.

Въз основа на обобщените данни може да се отчете, че действителният месечен размер на преизчислените пенсии нараства средно с 6,01 лв. за пенсиите за осигурителен стаж и възраст, с 2,17 лв. за пенсиите за инвалидност поради общо заболяване и с 1,81 лв. за пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест.

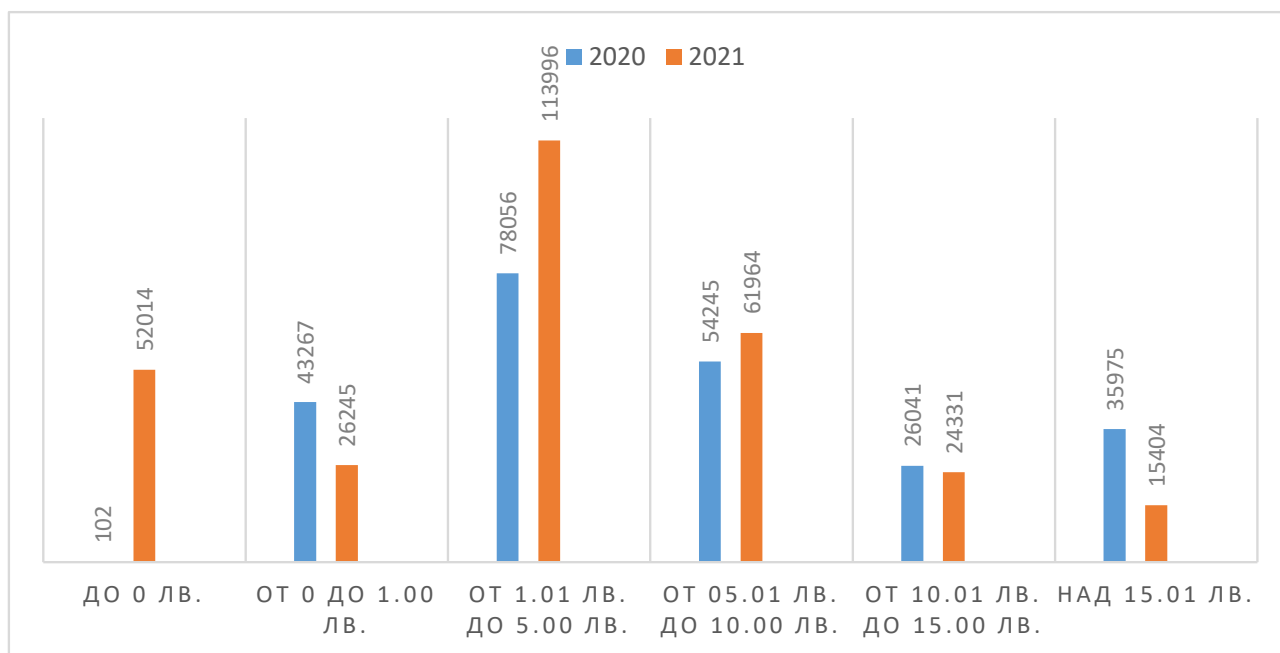
Съобразно размера на увеличението на действителния размер на получаваната пенсия може да се отбележи, че най-голям е делът на трудовите пенсии с увеличение на месечния размер между 1 и 5 лева – почти 39%, следван от групата пенсионери с нарастване на пенсията между 5 и 10 лева (близо 21%). Размерът на 14% от пенсиите е нараснал с повече от 10 лв.

При пенсиите за осигурителен стаж и възраст най-голямото в абсолютна стойност нарастване на изплащания месечен размер на пенсията е 379,12 лв. При пенсиите за инвалидност поради общо заболяване най-високото увеличение на месечния размер е със 190,91 лв., а при пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест – със 76,49 лв. Тези значително по-високи размери на увеличенията могат да се обяснят със зачитането на осигурителен стаж с по-голяма продължителност при конкретните пенсионери. Макар и не много на брой, налице са 173 пенсии, преизчислени с допълнително положен осигурителен стаж над 10 години, а при около 3% от пенсионерите (7785 души) е зачетен стаж след пенсионирането над една година. Влияние оказва и обстоятелството, че пенсионерите с отпуснати лични пенсии за осигурителен стаж и възраст, които продължават

да работят активно и дългосрочно, често са упражнили правото си при условията на ранно пенсиониране и са от сектори с добро възнаграждение и сравнително високи пенсии.

Около 18% от общия брой служебно преизчислени пенсии - 52 014 (при 102 през предходната година), не са получили увеличение на действителния им месечен размер. Причините могат да се търсят предимно в малкото количество допълнително зачетен осигурителен стаж на тези пенсионери - основната част от тях са преизчислени със стаж под 12 месеца, от които 12 396 пенсионери (4% от общия брой) със стаж под 1 месец.

Нарастването на действителния размер на пенсиите в резултат от служебното им преизчисляване през 2020 г. и през 2021 г., по съответни групи, е отразено в следната диаграма:

Броят пенсии, които въпреки нарастването на действителния им размер, остават приравнени на минималния размер за съответния вид пенсия, е 76 521. По-високият брой на тези случаи спрямо миналата година, когато са били 51 905, се дължи до голяма степен на изпреварващото нарастване на минималния размер на трудовите пенсии от 01.01.2021 г. Броят пенсии, при които въпреки нарастването на действителния размер, изплащаният размер не се е променил, поради факта, че последният е ограничен до максимално допустимия от законодателството (1440 лв.), е 5 015. С над 15 лв. месечно са нараснали 15 404 пенсии, някои от които попадат в последната категория.

За служебното преизчисляване на пенсиите през 2021 г. се използват само данните за лицата, подадени от осигурителите им, а за самоосигуряващите се лица – данните за внесените осигурителни вноски, които се отнасят за времето до 31 декември 2020 г. и които са налични в информационната система на НОИ към 1 март 2021 г.

За втора поредна година остава най-голям дялът на пенсионерите, на които за целите на преизчисляването е зачетен стаж след отпускането на пенсията, съответно - след последното ѝ преизчисляване, с продължителност от 1 месец до 1 година - 238 667 или 81% от общия брой служебно преизчислени пенсии. Този брой е увеличен повече от два пъти в сравнение с преизчисляването през миналата година, когато в посочената група попадат 116 376 лица. Причината за посочения ръст следва да се търси в извършеното служебно преизчисляване през 2020 г. Като първо по рода си, то обхваща значителен брой пенсионери, на които до края на март 2020 г. бяха зачетени по-дълги периоди със стаж след пенсионирането, поради което при преизчисляването от 1 април 2021 г. за същите лица е взет предвид само допълнително положения от тях осигурителен стаж между април и декември 2020 г.

Това се илюстрира от данните за служебно преизчислените пенсии с по-дълъг осигурителен стаж през двете години, като тези със зачетен стаж между 1 и 5 г. са 10 пъти повече през 2020 г. – 76 823 при 7 085 пенсии през 2021 г., както и със стаж над 5 г. – 18 203 през 2020 г. при само 700 през 2021 г.

В допълнение следва да се посочи обстоятелството, че служебно преизчислените за втори път пенсии след миналогодишното преизчисляване (т.е. както от 1 април 2021 г., така и от 1 април 2020 г.) са почти 170 000 или 58% от общия брой служебно преизчислени през тази година пенсии. Служебно преизчислените за първи път през тази година пенсии са 124 170.

Допълнителни данни за продължителността на зачетения осигурителен стаж при служебното преизчисляване на пенсиите са представени в следващата таблица:

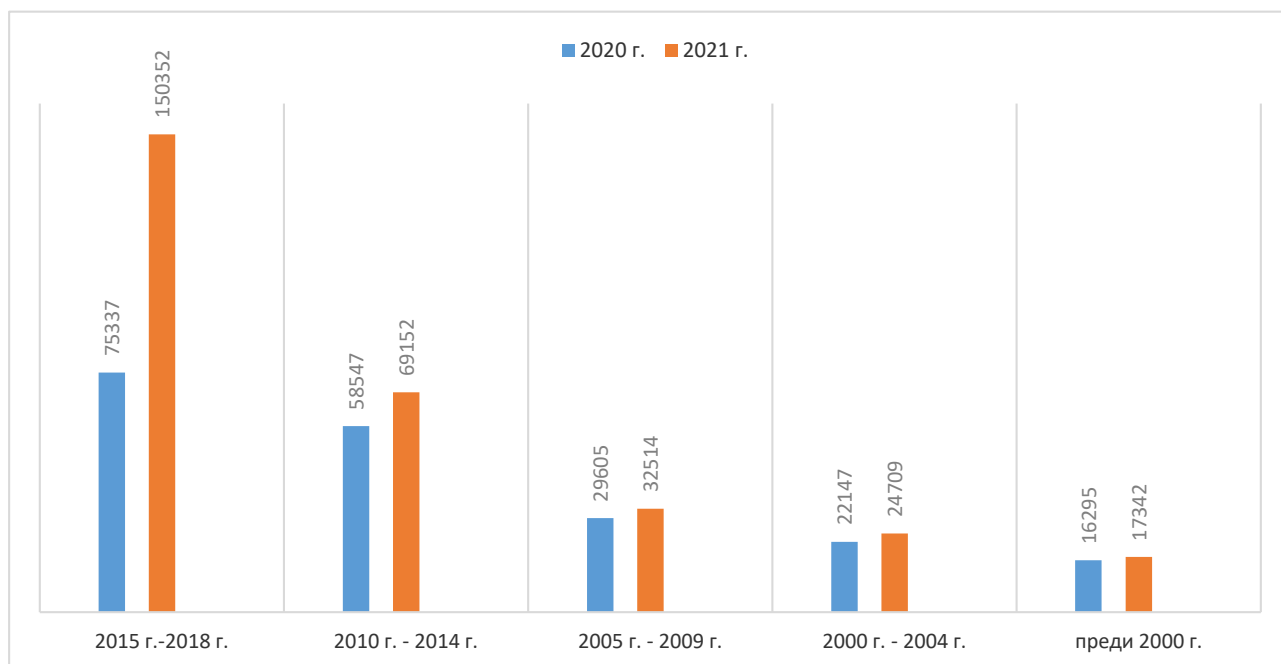
№	Зачетен стаж	Брой пенсионери	
		2020 г.	2021 г.
1	до 1 месец	26 054	12 396
2	от 1 м. до 1 година	116 376	238 677
3	между 1 и 5 г.	76 823	7 085
4	между 5 и 10 г.	14 296	527
5	над 10 г.	3 907	173

Пенсионерите с пенсии, отпуснати с начална дата преди 1 април 2021 г., за които служебното преизчисляване представлява първо преизчисляване на пенсията им след отпускането ѝ, са 42 816. За сравнение, броят на пенсионерите, за които служебното преизчисляване през 2020 г. се явяваше първо по ред преизчисляване на пенсията им след нейното отпускане, възлиза на 70 754 лица.

По отношение на датата на отпускането, най-голям брой служебно преизчислени пенсии през тази година са отпуснати между 2015 г. и 2020 г. – 150 352, а най-малко са отпуснатите преди 2000 г. – 17 342. Значителна част от тях са отпуснати при условията на ранно пенсиониране и при по-ниска възраст на правоимащите лица, което е предпоставка за съхраняване на тяхната трудова способност и по-дългото им оставане на пазара на труда.

Интересен е фактът, че най-старата пенсия, която е попаднала в обхвата на служебното преизчисляване от 1 април 2021 г., е отпусната на 16 юли 1963 г.

В сравнение със служебното преизчисляване, извършено през 2020 г., броят преизчислени пенсии, съобразно началната дата на отпускането им, изглежда по следния начин:

В заключение следва да се посочи, че чрез установения механизъм за служебно преизчисляване на личните трудови пенсии на работещите пенсионери НОИ изпълнява ангажимента си към обществото за намаляване на административната тежест за гражданите. В допълнение към това са предприети необходимите стъпки за трансформиране на извънредната мярка в постоянно действаща и така се продължава развитието и усъвършенстването на самите пенсионни производства.

Дирекция „Пенсии“, ЦУ на НОИ

Фискалните рискове, породени от застаряването на населението – България и Европейският съюз

Настоящият материал представя обобщена информация за дългосрочните прогнози за бюджетния ефект от застаряването на населението върху държавната пенсионна система на България в периода 2019-2070 г. в сравнителна европейска перспектива. Материалът се основава на Доклада на ЕС за застаряването на населението от 2021 г. (EU Ageing Report). Докладът е изготвен от службите на Европейската комисия със съдействието на членовете на работната група по застаряването (AWG – Ageing Working Group). Прогнозите за България в частта за пенсиите и пенсионния фиш с анализ на резултатите, са изготвени от Пенка Танева, началник на отдел „Статистика, актюерски анализи и прогнози“ в Националния осигурителен институт, която е един от представителите на България в AWG.

Важно е да се отбележи, че резултатите от прогнозите отразяват законодателството в сила към 1 януари 2019 г., т.е. не включват последствията от промени, въведени след тази дата.

Докладът на ЕС по застаряването на населението от 2021 г. и съпътстващите материали, в т.ч. статистически таблици и пенсионния фиш за България, са достъпни на интернет страницата на Европейската комисия:

https://ec.europa.eu/info/publications/2021-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2019-2070_en

Демографски предизвикателства

В публичния дебат за демографското бъдеще на България отдавна централно място заема проблемът, че населението на страната ще намалява с устойчиви темпове. Това се потвърждава и от прогнозите на Евростат (EUROPOP-2019). Измежду всички държави-членки на ЕС и Норвегия, България, наред с Латвия, Литва, Румъния и Хърватия, ще загуби най-голям дял от населението си в периода 2019-2070 г. У нас, от около 7,0 млн. лица през 2019 г., населението ще намалее с 1,9 млн. лица, което се равнява на спад от близо 28%.

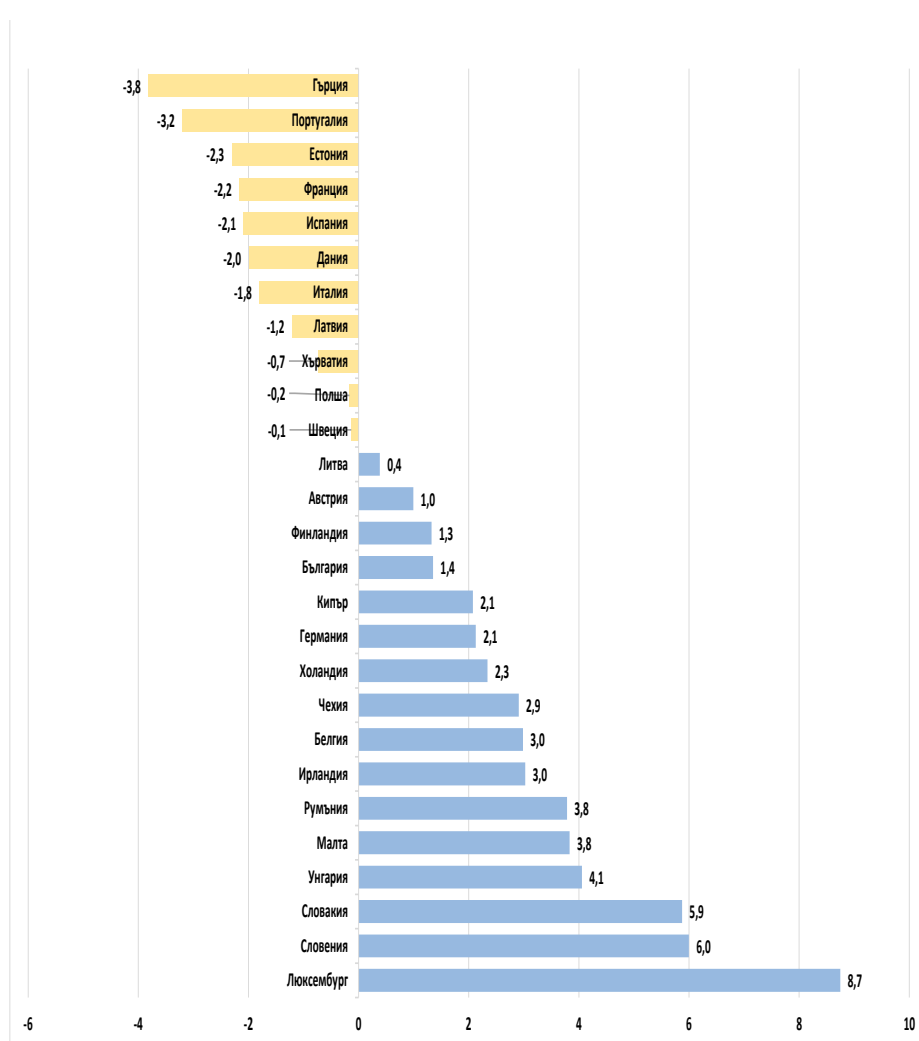
Основните причини за намаляването на населението са добре известни:

- ниска раждаемост;
- висока смъртност;
- отрицателна нетна миграция.

Едновременно с това се очаква средната продължителност на живота у нас да продължи да нараства. Прогнозите показват, че **средната продължителност на живота при раждане ще нарасне с 11,4 години за мъжете и 8,3 години за жените**. По-висока ще бъде и очакваната продължителност на живота при навършване на 65-годишна възраст, като за мъжете тя ще нарасне с 7,2 години, а за жените – с 6,6 години.

Таблица № 1. Население на ЕС (2019 г. и промяна в периода 2019-2070 г.)

Държава	2019 г.	Промяна (2019-2070 г.), млн. лица	Промяна (2019-70 г.), в %
Латвия	1,9	-0,7	-38,4%
Литва	2,8	-1,0	-34,8%
Румъния	19,3	-5,7	-29,4%
България	7,0	-1,9	-27,8%
Хърватия	4,1	-1,0	-25,5%
Гърция	10,7	-2,1	-19,8%
Полша	38,0	-7,1	-18,8%
Португалия	10,3	-1,8	-17,7%
Словакия	5,5	-0,7	-13,6%
Италия	60,3	-6,4	-10,7%
Естония	1,3	-0,1	-10,2%
Финландия	5,5	-0,5	-8,9%
Унгария	9,8	-0,9	-8,7%
Словения	2,1	-0,2	-7,3%
Чехия	10,7	-0,5	-4,4%
Германия	83,1	-1,4	-1,6%
Испания	47,1	-0,1	-0,2%
Белгия	11,5	0,4	3,1%
Франция	67,1	2,3	3,5%
Холандия	17,3	0,6	3,7%
Австрия	8,9	0,4	4,1%
Дания	5,8	0,3	6,0%
Кипър	0,9	0,2	24,7%
Норвегия	5,3	1,4	25,6%
Люксембург	0,6	0,2	27,0%
Швеция	10,3	2,8	27,3%
Ирландия	4,9	1,6	31,7%
Малта	0,5	0,2	41,4%

Фиг № 1. Динамика на разходите за публични пенсии като % от БВП, 2019-2070 г. (пункта)

Логична последица от описаните по-горе процеси е, че населението на страната не само ще намалява, но и ще застарява. В дългосрочен хоризонт дялът на най-младите (до 14-годишна възраст) ще намалее от около 20% през 2019 г. до малко над 18% през 2070 г. Същото се очаква за населението в активна трудова възраст (20-64 г.) – от около 60% през 2019 г., неговият дял в общото население ще достигне малко над 51% от населението през 2070 г. Намалението в числеността на най-младите и хората в трудоспособна възраст е изцяло за сметка на увеличението на хората на 65 и повече години, чийто дял ще нарасне от 21,5% (2019 г.) до 30,9% (2070 г.). Дългосрочните перспективи за демографското развитие на България са свързани със съществено влошаване на основните показатели, характеризиращи възрастовата структура на населението.

Въздействие на застаряването върху финансовото състояние на държавната пенсионна система

Както и в много други държави от ЕС, и в България се очаква разходите за публични пенсии да растат по-бързо от нарастването на икономиката. Прогнозният ръст като процент от БВП е с 1,4 пункта за периода 2019-2070 г. Нарастването е плавно и постоянно през целия период, като ще се ускори значително след 2040 г., когато ще започнат да се пенсионираат родените през 70-те, 80-те и 90-те години на миналия век. Допълнителен фактор е обстоятелството, че след 2037 г. ще спре нарастването на законоустановената пенсионна възраст, въведено с пенсионната реформа от 2015 г.

Управлението на фискалните рискове, породени от застаряването – опитът в ЕС и (научени) уроци за България

От друга страна, картината за ЕС като цяло показва, че последиците от застаряването върху финансовата устойчивост на държавните пенсионни системи могат да бъдат управлявани и до известна степен – смекчени. Както се вижда от фигура № 1, в някои държави нарастването на разходите за пенсии като процент от БВП е значително по-високо, отколкото в други. Има и група държави, сред които Гърция, Португалия, Естония, Франция, Испания, Дания, Италия, Латвия, Хърватия, Полша и Швеция, в които разходите за пенсии от БВП ще намаляват.

Интересен е тогава въпросът на какво се дължат разликите между отделните държави в начина, по който застаряването на населението се отразява на динамиката на разходите за пенсии. С цел съпоставка и сравнимост, в методологията на Доклада на ЕС за застаряването на населението са използвани пет показателя:

- **Застаряване** – съотношението между населението на 65 и повече години и населението между 20 и 64-годишна възраст. По-голямата стойност на показателя означава по-бързо застаряване на населението;

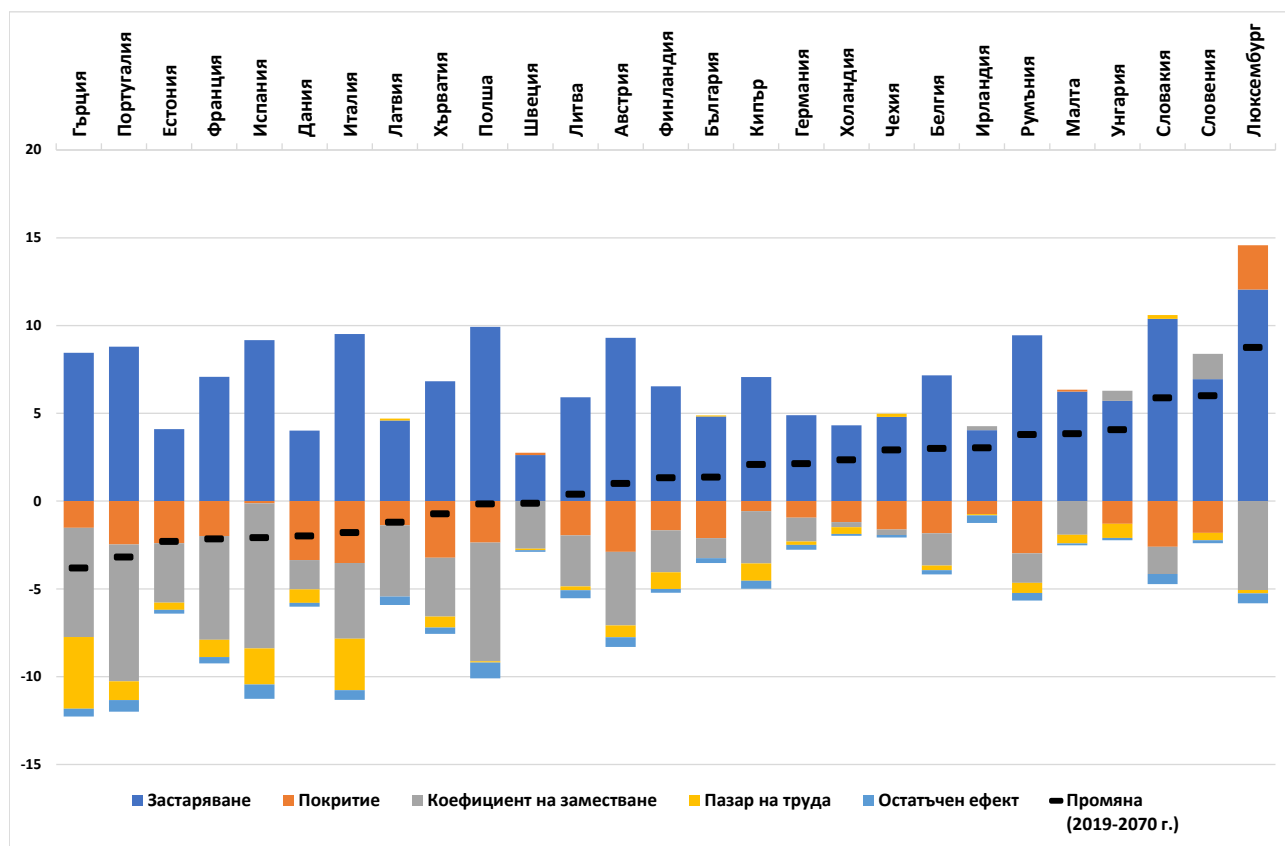
- **Покритие** – съотношението между броя на пенсионерите и населението на 65 и повече години. Колкото повече нараства стойността на показателя, толкова повече се увеличава делът на населението с отпусната пенсия спрямо населението над трудоспособна възраст;

- **Коефициент на заместване** – съотношението между средната пенсия и средната работна заплата. Колкото повече нараства стойността на показателя, толкова повече се увеличава т.нар. „щедрост“ на системата;

- **Пазар на труда** – показва как промените на пазара на труда влияят върху разходите за пенсии. Показателят обхваща ефекта на промените в икономическата активност, отработените часове на човек в групата 20-64 г. и отработените часове от хората между 65 и 74 г.;

- **Остатъчен ефект** – отразява ефекта на необяснени фактори върху динамиката на разходите за пенсии.

Фигура № 2 илюстрира приноса на отделните фактори, оказващи влияние върху динамиката на разходите за публични пенсии от БВП:

Фиг № 2. Принос на факторите, оказващи влияние върху динамиката на разходите за публични пенсии като % от БВП за периода 2019-2070 г. (пункта)

Какви изводи могат да бъдат направени?

Първо, с очакван ръст на разходите за пенсии от БВП в порядъка на 1,4 пункта, България се намира в групата на държавите, в които дългосрочните рискове, породени от застаряването, не са толкова високи, както в други държави. Това е отразено и в последния доклад на Европейската комисия относно устойчивостта на дълга от 2020 г. (Debt Sustainability Monitor Report 2020), в който в дългосрочна перспектива рисковете са оценени като средни. Това се дължи най-вече на въведените през 2015 г. нормативни промени по отношение на пенсионната възраст и изискуемия осигурителен стаж. Регламентираните правила относно „щедростта“ на системата също водят до ограничаване ръста на разходите за пенсии в сравнение с ръста на икономиката, но техният принос за смекчаване на последствията от застаряването на населението е значително по-малък.

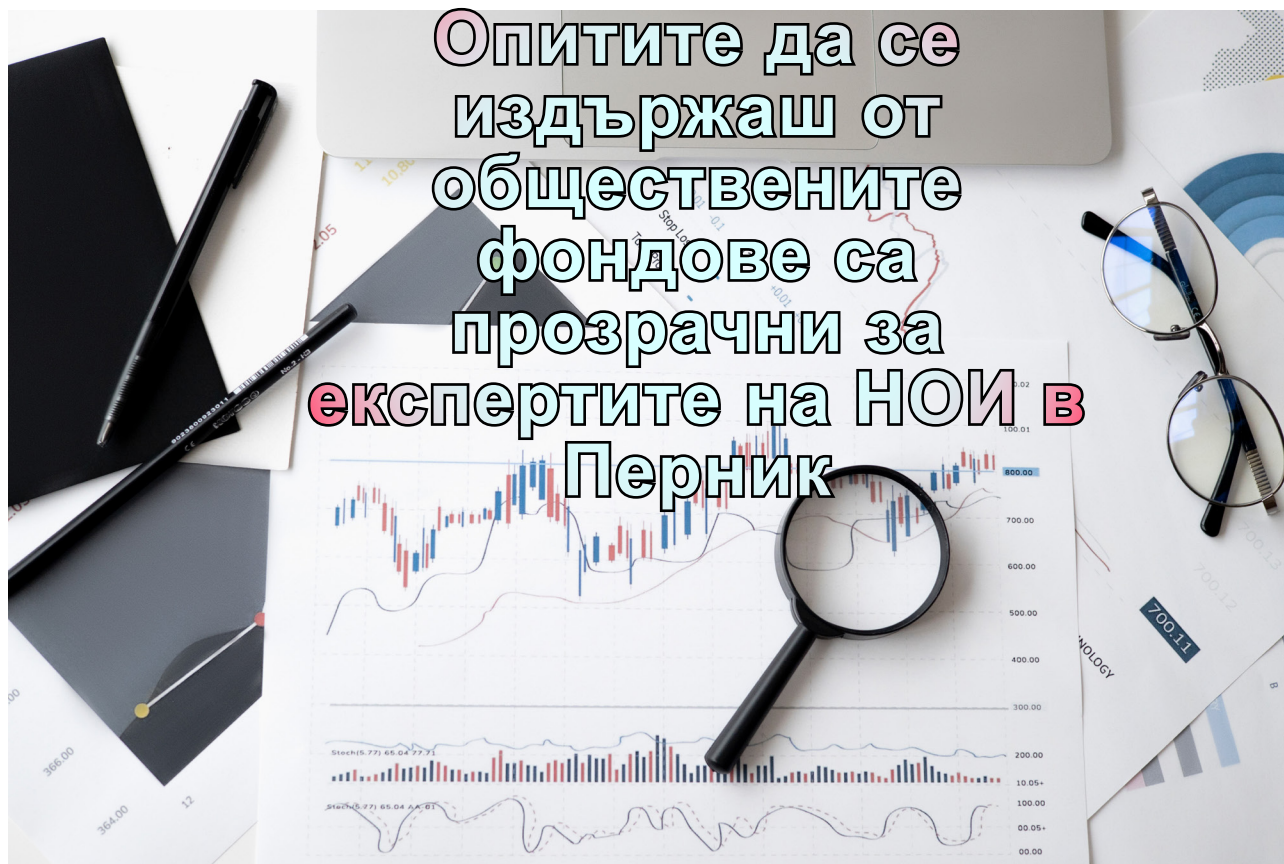
Второ, във всички държави застаряването на населението води до нарастване на дела на разходите за пенсии от БВП. Няма държавна пенсионна система, независимо от нейния дизайн, която да е „имунизирана“ срещу демографските промени. Следователно, ако не бъдат предприети допълнителни действия, застаряването на населението може значително да увеличи въздействието на фискалните рискове, породени от застаряването на населението.

Трето, в повечето държави (с някои изключения) в действащото към 1 януари 2019 г. законодателство се съдържат разпоредби по отношение на „щедростта“ на пенсионната система, в резултат на които нарастването на разходите за пенсии да бъде по-бавно, отколкото ще нараства икономиката. Опитът на голяма част от държавите от ЕС показва, че именно промените в „щедростта“ на пенсионната система са факторът с най-силно влияние за противодействие на демографския натиск върху разходите за пенсии.

Четвърто, другият фактор, смекчаващ демографските последствия върху динамиката на разходите за пенсии, е покритието на пенсионната система, свързано с по-голямата продължителност на трудовия живот и отлагане момента на оттегляне от пазара на труда. В страните, в които пенсионната възраст е много по-висока от тази в другите държави-членки (например Белгия, Холандия, Германия, Швеция), приносът на този фактор в управлението на фискалните рискове, породени от застаряването, изглежда е по-малък, отколкото в държавите, където пенсионната възраст е по-ниска, но е предвидено тя да нараства (Гърция, Дания, Естония, Португалия).

Пето, макар и нарастването на икономическата активност и увеличаването на броя на отработените часове на хората над 65-годишна възраст да съдейства за смекчаване въздействието на фискалните рискове, породени от застаряването, приносът на този фактор, свързан с пазара на труда, е по-слаб, доколкото до голяма степен зависи от възможността получаването на пенсия да се съчетава с трудова дейност.

Шесто, според нивото на своята амбиция, държавите, в които ефектът от демографската промяна е най-силно изразен, се делят на две групи. В първата група са държави, в които вече са въведени законодателно действия за управление на фискалните рискове, породени от застаряването. В тези държави разходите за пенсии ще нарастват по-бавно в сравнение с нарастването на икономиката, а реакциите спрямо рисковете са комбинация от мерки във всички възможни направления. В другата група държави прогнозите са, че въведените реакции спрямо фискалните рискове не компенсират изцяло тяхното негативно въздействие и разходите за публични пенсии ще нарастват по-бързо, отколкото ще расте икономиката.

При контрола на представените документи, удостоверяващи стаж и/или доход при пенсиониране, експертите от териториалното поделение на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ) в Перник също – както навсякъде в страната - попадат на случаи на опити за злоупотреба със средства на държавното обществено осигуряване (ДОО).

Част от кандидат-пенсионерите опитват да използват удостоверителни документи с неистинско съдържание, познатите УП-та, налице са и установени случаи на липсващо основание за осигуряване и за недействително подадени данни за осигуряване. Резултатът по принцип е един и същ – подаден сигнал до Районна прокуратура – Перник, и последващи осъдителни решения или присъди за недобросъвестните лица. Заслугата е на изградения с годините професионален усет на експертите на НОИ в Перник по отношение на идентифицирането на опитите за измама с осигурителни права. За успешната защита на обществения финансов ресурс помага и създаденият в НОИ регистър на рисковите осигурители, който дава надеждна информация на национално ниво за вече познати физически и юридически лица, опитвали и опитващи да измамат системата.

От началото на 2019 г. досега от пернишкото ТП на НОИ до районната и окръжната прокуратура в Перник са подадени 14 сигнала за представяне на документи със съмнения за неистинност по повод на заявления за отпускане на пенсии. Във връзка с тези сигнали са постановени 11 осъдителни решения или присъди, едно лице е осъдено за съставяне на неистински документ.

Гимназисти се „трудят“ в ЖП завод

В ТП на НОИ - Перник са установени десетина случаи, в които са представени документи, издадени от една от гордостите на българското локомотивостроене в края на 80-те години и от бивш строителен конгломерат. Според тези документи част от лицата са „работили“ при условията на първа категория труд преди да са навършили пълнолетие и същевременно са били ученици в редовна форма на обучение, лесно установява справката на служителите на НОИ.

Повторяемост в имената на бившите държавни фирми е налице и в случаите, при които няколко лица заедно с подаването на заявление за отпускане на пенсия прилагат и документи за осигурителен стаж и доход, издадени от тези две дружества. При преглед на документите служителите установяват, че представените удостоверения обр. УП-2 и обр. УП-3 от 2000 г. са антидатирани – тоест не отговарят на утвърдените за посочената година образци. Цитирани са и нормативни документи, които към 2000 г. не са съществували в правния мир – в началото на 20-и век е действал Кодексът за задължително обществено осигуряване, а не влезият в сила след това, но посочен в документите, Кодекс за социално осигуряване (КСО). Посочен е и БУЛСТАТ, издаден чак през 2011 г. Моментна амнезия обхваща граждани, били клиенти на НОИ заради ползване на парични обезщетения за безработица. При отпускането на въпросните обезщетения лицата не са посочили трудов стаж при въпросните осигурители, при пенсионирането обаче декларират, че притежават такъв стаж.

В хода на досъдебните и съдебните производства са разпитвани двама бивши директори на една от фирмите, като единият от тях твърди, че познава лицата, срещу които се водят съдебните производства и даже посочва къде са работили, докато другият не познава нито едно от лицата и според него фирмата не е имала почти никаква дейност след 1990 г. Един от двамата очевидно не казва истината.

Няколко граждани при подаване на заявление за отпускане на пенсия прилагат документи за осигурителен стаж и доход, издадени от голяма минна компания. Извършени са съответните проверки и се оказва, че лицата не фигурират в предадените в осигурителния архив на НОИ разплащателни ведомости. При контакта със синдика на дружеството е установено, че такива документи не са издавани, не са регистрирани в изходящите дневници, посочени са несъществуващи изходящи номера. Подадени са сигнали до районна прокуратура, като лицата са осъдени за ползване на неистински документи.

Полуграмотни собственици на фирми атакуват електронно за обезщетения

В програмните продукти, с които в териториалните поделения на НОИ се извършва дейността по отпускането и изплащането на парични обезщетения и помощи, са заложили оптималните според действащото законодателство проверки за осъществяване на предварителен контрол за законосъобразност и за недопускане на неправомерно изплащане на обезщетения. Целта на тези изисквания е да не се допуска подаване и съответно – приемане, на некоректни данни от документите за изплащане на паричните обезщетения. Според резултатите след автоматичните проверки относно правото, размера и сроковете за изплащане на обезщетенията, задължително се извършва преглед и преценка на всеки отделен случаи и анализ на съдържащите се в информационната система на НОИ данни.

Във всички случаи, при които по данни от информационната система и извършените анализи възникне необходимост от изясняване на фактите и обстоятелствата, свързани с преценка на правото на паричните обезщетения, или възникнат съмнения за извършването на неправомерни плащания от ДОО, контролните органи извършват съответните допълнителни проверки.

Съмнителните болнични листове се обжалват след анализ на данните за съответните лица – диагнози, честота на ползване на отпуски за временна неработоспособност, продължителност на временната неработоспособност за едно и също заболяване, продължителни непрекъснати болнични листове с различни диагнози, осигурител на лицата и др. За опитните служители, обработващи документите, лесно прозират опитите за измама на т.нар. „лица на постоянна издръжка от фондовете на ДОО“. При тях е налице подаване на данни за осигуряване за кратък период (от 9 или 12 месеца) с оглед придобиване право на парично обезщетение за безработица и съмнително често „боледуване“ на новоназначените служители за краткото време, прекарано във фирмата. Всъщност става дума за опит да бъдат източени максимално повече народни пари по две пера – за болнични и безработица, като се прескачат съществуващите правни норми. В много от случаите, които е извършена проверка и се установява неоснователно подаване на данни за осигуряване, лицата се „назначават“ в други фирми и познатата схема отново е в ход.

За периода 2018-2021 г. от сектор „Краткосрочни плащания“ в ТП на НОИ – Перник, са подадени 367 сигнала за започване на проверка. От тях 204 са свързани с изплащане на парични обезщетения за безработица, а

163 - с изплащане на парични обезщетения за временна неработоспособност (болнични). Когато извършената ревизия установи, че осигурителят не е осъществявал стопанска дейност и лицата, за които е подадена осигурителна информация, не са упражнявали трудова дейност, за която да подлежат на осигуряване, се издават задължителни предписания за заличаване на тези данни. Данните, подадени от 50 търговски дружества (над 8000 записа) вече са заличени по нормативно предвидения ред на това основание.

Издадените за периода 2019-2021 г. разпореждания за възстановяване на неоснователно получени суми за осигурителни плащания са, както следва:

- за неоснователно получени парични обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане и за отглеждане на дете до 2-годишна възраст - 162 броя за общо 526 222,90 лв.;
- за неоснователно получени парични обезщетения за безработица – 86 за общо 287 976,17 лв.

Само около една трета от тях са оспорени по административен и съдебен ред, като всички са потвърдени с влезли в сила съдебни решения.

Допълнително до МВР и прокуратурата са подадени сигнали за 24 лица - еднолични собственици или съдружници в над 600 дружества. При извършения анализ на съдържащите се в информационната система на НОИ данни е установено, че част от дружествата подават осигурителни данни за високи осигурителни доходи, но не са внасяни дължимите осигурителни вноски и е налице свързаност както между собствениците на дружествата, така и между лицата, за които са подавани данни. Образувани са досъдебни производства и следствени дела.

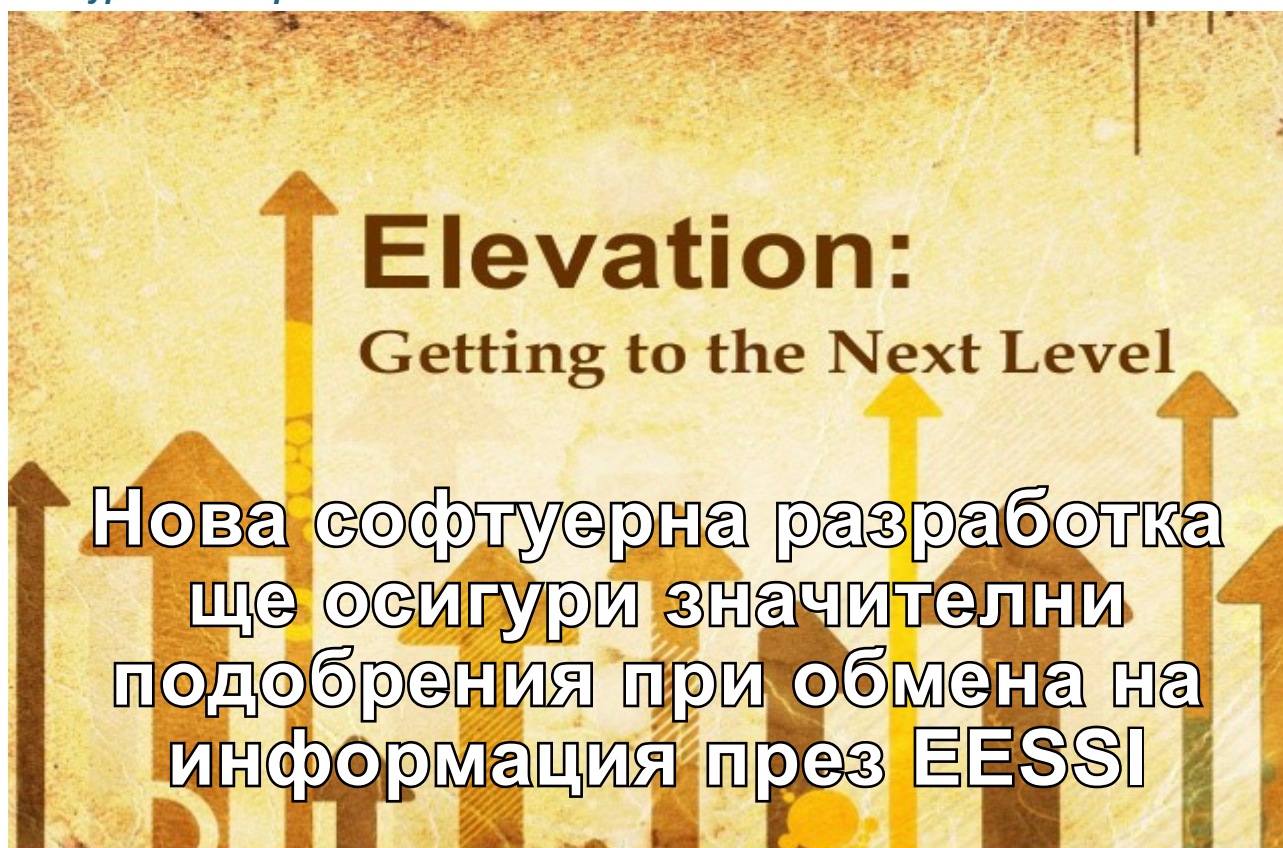
Установено е цяло семейство с регистрирани множество търговски дружества на един адрес. Всички собственици и управители са полуграмотни и с нисък социален статус. Дружествата не осъществяват търговска дейност, но назначават работници и служители с доход, близък до максималния осигурителен доход. В един момент фирмите започват по електронен път да подават документи за изплащане на обезщетения за временна неработоспособност в опит да бъде източени държавни средства.

Друг „клиент“ на контролните органи е лице, притежаващо около 100 търговски дружества. Схемата е същата - лица с висок осигурителен доход и все болнави, с продължителни болнични. Отново документите за изплащане на обезщетенията се подават по електронен път, макар и въпросното лице да има десетина думи в речника си, а и едва успява да напише името си. В схемата следва прекратяване на трудовите договори и подаване на заявления за обезщетения за безработица. Но следва и ответна реакция на контролните органи в Перник.

Отново класически е и случаят с лице, чиято фирма подава електронно документи за отпускане на обезщетение за бременност и раждане на своя служителка. При проверката се оказва, че „работодателят“, призован в съда като свидетел, не познава служителката си, за която са представени трудов договор, иначе подписан от него, и „редовно“ оформена трудова книжка. Освен това, не знае с какво се занимава фирмата, никога не е подписвал договори, а за електронен подпис дори не е чувал. След разбиването на схемата са издадени задължителни предписания за заличаване на данните за осигуряване, но въпреки това такива се подават за следващи периоди. През септември 2020 г. управителят и едноличен собственик на дружеството е починал. Някой обаче продължава да подава данни за осигуряване за въпросната служителка и случаят е на полагащото му се място – в районната прокуратура.

И призьт за наивност печели транспортна фирма без автомобили и с неправопособни шофьори

Класацията по наивност – или наглост – обаче печели транспортна фирма с назначени над 40 служители на висок осигурителен доход. За част от тях са подадени документи за изплащане на обезщетения за безработица и временна нетрудоспособност. Дотук нищо оригинално. Само че над 90% от назначените шофьори не притежават необходимите документи за тази работа - свидетелство за управление на МПС от съответната категория и задължителното за професионалните водачи удостоверение за психологическа годност и др. Но и това не е всичко - дружеството няма регистриран нито един автомобил.

В началото на 2020 г. българските компетентни институции успешно стартираха обмен на социално-осигурителна информация по електронен път през защитената среда EESSI – „Електронен обмен на данни за социалната сигурност“ (Electronic Exchange of Social Security Information).

Към настоящият момент електронният обмен се осъществява чрез предоставено от Европейската комисия (ЕС) решение за пренос на данни, наречено RINA – уеб-базираното софтуерно приложение за електронен обмен на социалноосигурителна информация.

RINA се отличава с ограничени възможности за интеграция със съществуващите информационни системи в институциите като предоставя малък набор от инструменти за управление и оптимизиране на вътрешните работни процеси.

След значителното нарастване на обема на обменяната информация, като предизвикателство пред българските институции се открие невъзможността за пълна интеграция на бизнес процесите, свързани с преценката и отпускането на обезщетения (вътрешни бизнес процеси), и процесите, свързани с обмена на EESSI, заложи като стриктни правила в приложението RINA.

За да бъдат гарантирани непрекъсваемостта и качеството на предоставяните услуги, четирите държавни

администрации, участници в обмена, постигнаха съгласие за изграждането на нова национална система, която да се използва от всички компетентни институции, включваща обща платформа за координация и управление на промените.

Чрез оперативна програма „Добро управление“, Националният осигурителен институт (НОИ), съвместно с партньорите си Националната агенция за приходите, Националната здравноосигурителна каса и Агенцията за социално подпомагане, осигури финансиране за проект „Изграждане на национално решение за електронен обмен на социалноосигурителна информация EESSI“.

Проектът ще се управлява от НОИ и ще включва разработването на напълно интегрирано със съществуващите национални системи, собствено за България, софтуерно решение за електронен обмен, което радикално ще разшири възможностите за автоматизация на процесите по обмена.

Интегрирането на бъдещото технологично решение с вътрешните информационни системи ще оптимизира начинът на обработване на информацията и ще повиши ефективността на администрациите.

Новите възможности на софтуерното решение, базирани на интелигентност, гъвкавост и контрол, ще

**„... интелигентност,
гъвкавост и контрол...“**

позволят на служителите да ускорят обработката на документи ,като същевременно се гарантира високото качество на съдържащата се в тях информация.

Успоредно с това се предвижда създаването на Национално координационно звено, което ще координира действията, свързани с EESSI на национално ниво, и ще изпълнява роля на национална точка за контакт за

чуждестранните партньори.

Тези подобрения ще помогнат за развитието на един от най-критичните и важни цифрови канали за обмен на информация в сферата на социалната сигурност в ЕС, с което ще се отговори на високите очаквания на клиентите на НОИ и ще се затвърди гласуването от националните и европейските партньори доверие.